Yıl: 1 — Sayı: 8 31/Aralık/195

Tarih Dünyası

FATİH EĞİTİM FAKÜLTESİ KÜTÜPHANESİ

On beş günde bir :

İkinci Cildimize Başlarken Yeni Tarih Dünyası Neler Yapacak?

Bu sayısı ile Atatürk ve 1954 Yıllığı dahil olmak üzere birinci cildini bitirmiş, 1954 yılının 15 Ocak sayısında çıkacak 9 uncu sayısı ile ikinci cildine başlamış olacaktır.

Yeni Tarih Dünyası'nin 1954 yılı programı hakkında bir fikir edinebilmeleri için, okuyucularımıza biraz malûmat vermek isteriz. Bütün yazılarını, bugüne kadar meçhul kalmış tarihî hâdiseleri aydınlatan mevzulardan seçen mecmuamız, 1954 yılında da bir çok hâdiseleri, ilk defa bütün vesikaları ile meydana koyacaktır. Bunlardan bir kaçını kaydedelim:

1 — Basın tarihimize ait notlar. Bu yazı serisinde orijinal vesikaları kendi arşivimizde bulunan ve meselâ Mahmut Şevket Paşa, Mersinli Cemal Paşa imzalarını taşıyan emirlerle gazetelerin nasıl kapatıldığını, matbuat hürriyetinin nasıl kösteklendiğini göreceksiniz.

2 — Düşmanlarımız. Bir millet, dostunu da, düşmanını da bilmelidir. Bir millet geçmişteki hâdiseleri bütün açıklığı ile bilmelidir ki, ilerisini daha iyi görsün. Bu mevzuda öyle vesikalar neşredeceğiz ki, bunların her biri, henüz tarih sayfalarına geçmemiştir. Birinci Umumî Harpte İngilizlerin Türk askerlerine tayyarelerle attıkları çarşaf gibi beyannamelerde neler yazılı idi?. Beyannameleri klişeleri ile beraber göreceksiniz.

3 — Arap ulemasının, hilâfetin Türkler tarafından nasıl gasp edildiğine dair ve tamamiyle aleyhimizde propaganda olsun diye neşrettik'leri beyannamede neler yazılı idi? Bütün tafsilâtiyle

4 — Yavuz Sultan Selim'in casus teşkilâtı ve gizli raporlar. Bu seride yepyeni vesikalar bulacaksınız. İlk defa neşredilecek bu raporlar, tarihin mühim bir safhasını aydınlatacaktır.

5 — Bir Türk derebeyinin hâtıraları. Yazma nüshası elimizde bulunan ve sefahatı henüz tarihe geçmemiş olan bu hâtıraları ibret ve heyecanla okuyacaksınız.

6 — Ermeni - Kürt dâvası nedir? Geçmişteki hâdiselerin hikâyesi ve yeni vesikalarla açıklıyacağımız bu bahis, vatana düşman edilmek istenenlere bütün hakikati anlatacaktır.

7 — Yıllarca Bektaşi babalığı yapmış olan Yusuf Fahir Baba, bize, Sünnî, Alevî mücadelesini objektif ve tamamiyle ilmî bir görüş'e izah ederek bir çok tarihî hakikatler açıklamaktadır.

Bu mühim mevzuların yanında, her biri ayrı kıymette makaleler ve bugüne kadar Türk matbuatında neşredilmemiş tarihî tabloları, yalnız mecmuamızda bulacaksınız.

★

KAPAK RESMİMİZ

Beyoğlu Mevlevihanesinde bir âyîn başlangıcı

Yeni Tarih Dünyası

Yıl : 1. Sayı : 8

Fiyatı 50 Kuruştur.

On beş günde bir çıkar.

Sahibi: A. Banoğlu ★ Yazı İşleri Müdürü : N. A. Banoğlu ★ İdarehane : Nuruosmaniye cad. No. 57 Kat 2 ★ Telefon : 21649 ★ Abone şartları : Seneliği 12, Altı aylığı 6 liradır ★ Dizgi ve baskı : ERCAN Matbaası. Kapak baskı: İstanbul Matbaası, Kapak ve iç klişe: Nur Klişe atölyesi

Bir Mevlevî âyinini canlandıran resim.

Ölümünün 680 Yılında:

Mevlâna Celâleddin'i Rûmî

Topkapı Mevlevîhanesi'nin son şeyhi Abdülbaki Efendi merhumun oğlu genç ve kıymetli tarihçi arkadaşımız Resuhi Baykara bu nefis yazısı ile bize büyük Mevlâna'yı, bütün hususiyetleriyle tanıtmakta ve sevdirmektedir.

Yazan : Resuhi BAYKARA

Şark - İslâm dünyasının büyük şair, mutasavvıf, ve âlimlerinden Molla Câmî Onun için:

O mânâ âleminin padişahının değerini ispat için Mesnevî» yeter. Ben o ulu şairin vasfını nasıl söyleyebilirim. Peygamber değildir ama kitabı vardır (demekten başka bir şey diyemem) demiş (1).

Ve, yine, asırlarca sonra, Hindistanın büyük âlim ve şeyhlerinden birinin meclisinde Câmî'nin bu kıt'ası okunduğu zaman birisi:

— Mesnevîye Kur'an-ı Kerim demek, yâni onu, Tanrı-

(1) *An Ferîdûn-ı Cihan-ı mânevî*
es büved hurhan-ı kadreş Mesnevî
len ci gûyem vasf-ı an âlicenab
ist peygamber velî dâred kitab.

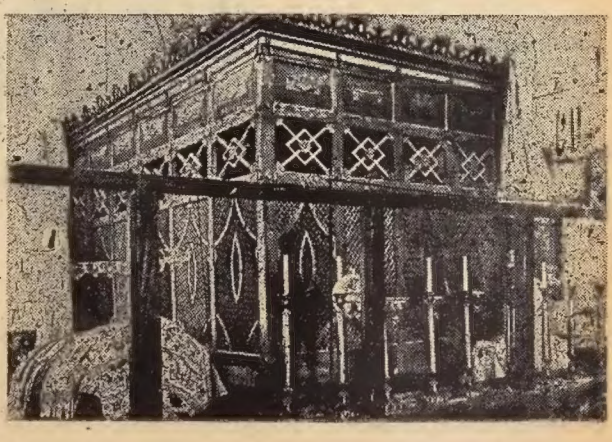

Mevlâna Celâleddin-i Rumînin annesinin türbesi.

Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin bir tasviri.

nın kitabı saymak doğru mudur? diye sorunca o büyük şeyh:

— Ben Molla Câmî'nin yerinde olsaydım «Hest Paygamber bibîn dared dâred kitab» (O Peygamberdir, bakın kitabı var) demiş. (*).

Demiş ve Mevlânâ'yı okuyan hangi şarklı, hangi garplı tesiri altında kalmamış, onu kim sevmemiş ki!.

O ki, insanı sevmiş, bilâ istisna, iyi, kötü, müslüman, hiristiyan, putperest, Türk, Ermeni, Rum diye ayırmadan sevmiş.

(Bana gel, bana gel, ne olursan ol, bana gel, Kâfir-

(*) *Esasen Mevlânâ da bir şiirinde kendisi için: «Mustafa (Peygamber) tekrar geldi hepiniz iman edin» diyor.*

sen de, putperestsen de, gâvursan da bana gel. Bizim bu meclisimiz ümitsizlik meclisi değildir. Binlerce defa tövbeni kırmış da olsan bana gel) (2) diyecek kadar geniş ve ilâhî bir müsamaha göstermiş olan onu, şarklı olsun, garpli olsun hangi insan sevmezdi ki.

Onun eserlerini, şarkta ve bilhassa klâsik Fars ve Türk edebiyatında hemen hemen hiç bulunmıyan bir hususiyet olarak, onun mânevî ve maddî hayatının bir aynası olan eserlerini kısmen okumuş ve büyük ve temiz üstadım Üsküdar Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmet Remzî Akyürek'in himmetiyle anlamağa çalışmış bir ferd olarak şunu daima söyleyebilir ve iddia edebilirim ki insanın mânevî cephesini yükseltmeğe çalışmayan, onu ilâhî sükûn ve huzura kavuşturmak için didinmeyen ve insanı kaostan kurtarmayan, onu bir

(2) *Bâzâ baza herançi hesti bâzâ,*
Ger kâferû, gebrû, budperestî bâzâ,
İn dergehi mâ dergehi nomîdî nist
Sad bâr eğer tövbe şikesti bâzâ.

Bir Mevlevî âyini.

başka âleme, güzelliğe, iyiliğe götürmeyen tek mısraına rastlamadım.

Tarihe gelelim: Nasıl cemiyetlerin bir tarihi varsa, onu teşkil eden fertlerin de bir tarihi, «biyografi = hal tercümesi» vardır. İnsan bir mekânda ve bir zamanda doğar, bir zaman ve bir mekânda yaşar ve bir mekânda, bir zamanda ölür.

O da Belh'de doğdu. Sene, bazı rivayetlere göre 6 Rebiülevvel 604 (Milâdî 30 Eylûl 1207) idi. (3). İlk çağlarını orada geçirdi. Muhiti, Farsçayı ona ikinci bir ana dili yaptı. O kadar ki yıllarca sonra Konyaya gelince oranın Türk Oğuz lehçesini yadırgadı. Babasından ve onun vefatından sonra talebesi Seyyid Muhakkıkı Tirmîzî'den devrinin bütün bilgilerini öğrendi.

Kader babasına «göç» demişti. Genç yaşında o da onunla beraber göçtü. Bağdad, Hicaz, Şarkî ve Orta Anadolu, ve nihayet, payitahtı Konya olan Anadolu Selçuk Sultanı Alâeddin Keykûbad I tarafından babasının oraya daveti üzerine genç Mevlânâ da Konyada mekân tuttu.

Babası, bütün orta şarkta «Sultanülülemâ (Âlimlerin Sultanı) lâkabı ile anılan Muhammed Bahaeddin devrinin en yüksek âlim ve şeyhi idi. Ünü bütün Orta Şarkı tutmuştu. Sultan Alâeddin de bu ünü duymuş ve onun mânevî varlığından istifade etmek istemişti.

Babası ile Konyaya yerleşen Mevlânâ orada kendini pek de garip hissetmedi. Gerçi konuşulan Türkçe, Belh lehçesinden farklı idi ama, devletin ve cemiyetin kültür dili, Farsça, halk Farsçasıydı. O:

Bîgâne megîrîd merâ zin kûyem
Aslem Türkest egerçi Hindû güyem.

«Beni yabancı tutmayın, ben de bu memlekettenim, aslım Türktür ama Farsça konuşuyorum» derken âdeta:

«Ne yapayım, bu devirde Farsça ilerlemiş, şiir, edebiyat ve kültür dili olmuştur, insan söylemek istediğini bu dille çok daha güzel anlatabiliyor. O dille konuştuğum için beni yabancı tutmayın, ben de Türküm» demek istiyor.

Karaman oğlu Mehmet bey'in, yıllarca sonra Konyayı ısıtılâ ve merkezi hükûmet yapması üzerine devletin resmî dilini Türkçe yapması tarihî hâdisesi düşünülür ve o devirdeki Türkçenin basitliği ve kifâyetsizliği göz önüne getirilirse, ârızî ve nisbî bir varlık olan dil ayrılığının Mevlânâ gibi insancıl bir dehâya ne dereceye kadar tesir edebileceği düşünülebilir. O ki:

(Ey senin güzelliğinden âlem bir iz olan (sevgilim, Tanrım), istenilen sensin, bütün kâinat, (yaratılmış olan şeyler) birer bahaneden başka bir şey değildir) diyor ve buna kuvvetle inanıyordu. Onun için dilin, bundaki ayrılığın ne kıymeti vardı.. O insandı, ve o devir insanının, bildiği, en güzel dilini kullanıyordu.

Bütün bunları geçelim, yine tarihe dönelim. Babası Sultanülülema, Selçukiler nezdinde çok büyük rağbet gördükten sonra vefat etmiş ve oğlunun tahsilini büyük talebesi Seyyid Muhakkîk Tirmîzî'ye bırakmıştı. Seyyid dokuz yıl bu hizmette bulundu. Mevlânânın ilmî yüksekliğini gören Tirmizîli Seyyid, zaman, zaman, artık bu öğretmenin lüzumu kalmadığını, kendisinin, tavattun ettiği memleketi. Darendeye dönmesine müsaade etmesini ondan rica etti. Fakat kabul olunmadı, nihayet bir gün bu müsaade verildi.

Mevlânâ, hayatında yeni bir devir açacak, ondaki yanmak, tutuşmak için yanan kabiliyeti yakacak varlığın geleceğini bilmiş gibi Seyyid Muhakkîke izin vermiş, Dârendeye dönmesine müsaade etmişti.

Babasının yerine medresede ders veren Mevlânâ, bir gün dersten dönüyordu. (649 Cemazilahır 26, 23 Ekim 1244). İçi gibi dışı da temizdi, temiz giyinmişti. Yolda perişan kılıklı bir dervişe rast geldi. Bu, Tebrizli Şems'di. Şems sordu:

— Muhammed mi büyüktür, Bâyezid mi? (4).

Mevlânâ:

— Bu nasıl soru? Elbette Muhammed büyük.

Şems:

— İyi ama Muhammed «kalbim paslanır, bu yüzden Rabbime günde yetmiş kere istiğfar ederim» diyor. Halbuki Bâyezid «Kendimi noksan sıfatlarımdan tenzih ederim, zuhûrum ne de büyük» demede, «Cesedimin içinde Tanrıdan başka varlık yok» diye dâvada bulunmada. Buna ne dersin.

Mevlânâ:

— Muhammed, günde yetmiş makam aşıyordu. Her makam ve mertebeye varınca evvelki makam ve mertebedeki bilgisinden istiğfar ediyordu. Bâyezîd ise vardığı makamın ululuğundan kendisinden geçti de o sözü söyledi.

Bunun üzerine her ikisi de birbirlerini kucaklayarak gidiyorlar ve, Şemsin Konyadan ayrılıp ortadan yok olmasından sonra Mevlânâ'nın en yakın dostu olan Sabahattin-i Zerkûbî'nin odasında altı ay halvet ediyorlar. (5).

Mevlânâ bu buluşmadan bö

---

(3) Abdülbâki Gölpınarlının kuvvetli delil ve iddialarına göre bu tarih doğru değildir. Mevlânâ beş yüzün üç hicrî asrın son yıllarında doğmuştur.

Bakınız: Mevlânâ Celâleddin Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi 1952.

(4) Meşhûr mutasavvıf Bayezid-i Bestamî.

(5) Sipehsâlâr, S. 170-171. Midhat Buhârî tercemesi.

yük bir mânevî zevk bulmuştur. Der ki:

«Gözün yaman güzel, güller saçan yanağın pek dilber. Gönül canın için doğru söyle, dün akşam ne içtin sen? Adın fitneci, tuzağın şekerlerle dolu, kadehın nes'eli, ekmeğin tuzlu, lezzetli. Kıyasa sığmayan güzelliğinin bir zerresi görününce bütün güzellerin güzellikleri bitti, yandı. Her seher çağı, kış bulutu gib eşiğine göz yaşları yağdırmada, yine o eşikteki nemi yenimle silip orayı yıkamada, arıtmadayım. Doğu olsam, batı kesilsem, göklere çıksam, senden bir nişâne bulmadıkça, dirilikten bir nişan bile yok bana. Ülkenin zâhidiyim, minbere sahiptim, gönül kazası sana karşı ellerim çırpan bir âşık hâline getirdi beni.» (6).

Mevlânâ artık zamanının çoğunu Şemsle geçiriyor, onunla konuşmaktan zevk alıyordu. Denebilir ki bu da bir hazırlık devresiydi. O artık Tanrısının tecellisini Şemste bulmuş, bütün varlığını ona bağlamış, tasavvûfî tâbiriyle: «Fenafillah» ve «Beka billah» mertebesine ermişti. Hakla, Tanrıyla meşgüldü. Halkla, müridleri, dervişleri ile, uğraşmaya vakti yoktu.

Bu ise, onu seven dervişlerine çok ağır geliyordu.

---

(6) Mevlânâ Celâleddin, Abdülbaki Gölpınarlı S. 68 - 69.

Mevlevî müzisyenleri.

Şemsi kınamağa, istiskâle başladılar. Nihayet Şems Şama kaçmağa mecbur oldu.

Mevlânâ bu ayrılığa dayanamadı. Mütemadiyen onun için şiirler söylüyordu:

«Ey Tebrizli Şems gel, çünkü gamdan istirap içindeyim, bizim aklımızı tekrar ateşe at, beni yeniden deli dîvâne et».

Oğlu Sultan Veled'i Şam'a göndererek onu Konyaya davet etti. Şems geldi. Yine eski sohbetler başladı ve yine eski çekememezlikler.

Ve bu sefer Şems, bir rivayete göre ortadan kayboldu, bir rivayete göre de öldürüldü.

İşte bu büyük yokluk ve ıstırap içinde kalan Mevlânâ, halka, insana, Tanrının, bütün isim ve sıfatları ile zâhir olduğu yaratığa döndü. Tasavvufta bu mertebeye «Makam-ı Muhammedî = Muhammedin makamı, mertebesi» derler ki bu, mânevî ululuğa yükselen kimseni en yüksek derecesidir.

Halk için yaşamak, insa için, insanın iyiliği için va olmak.

Gerçi, Şemsin ayrılığın dan sonra onun, evvelâ Se lâhaddin-i Zerkûbî, sonra d Hüsamettin Çelebi ile dos olduğunu görüyorsak da ar tık Mevlââ, aradığını bulmu ve:

«Öyle bir aska battım k onda, bütün gelmiş ve gele ceklerin aşkı yok olmuştur.

Diyecek hale gelmiştir.

Bu yazımda O'nun bir şi irini tercüme etmek ister dim. Farsca öyle bir dil, Mev lânâ öyle bambaşka bir şai ve şiir öyle acaip bir sev k onu başka bir dile çevirmek imkânsız.

Yalnız: veznin kendisin öldürdüğünü, kafiyeyle vez ni birbirine vurarak, hatt harfle söz bile olmadan kim senin duymadığı seyleri, sev gilisine söylemek isteyen Mevlânâ'nın şiirlerini tam zihniyet ve ruha uygun ola rak Türkçeye çeviren A. Ka dirin bir tercümesini buraya koymadan geçemiyeceğim:

Mademki ben güneşe kulum
Güneşten söz açmalıyım size
Mademki gece değilim ben
Ve mademki karanlıklar
ibadet etmiyorum
Rüyadan dem vurmak nafile

★

Mademki tıpkı güneşe ben
ziyorum
Elimi eteğimi çekmeliyim
üzerinden
Ferah ve mâmûr olan verin

(Devamı: 358 inci sayfada)

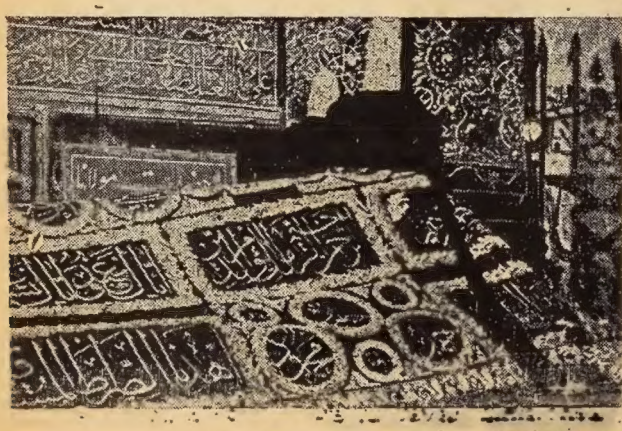

Hazreti Mevlâna nın türbesi.

Yakın Tarih:

Namık Kemal VE Basın Hürriyeti

Dikkat ve ibretle okunacak bu yazı, matbuata karşı tatbik edilen şidetin büyük vatanperver Namık Hemal üzerinde uyandırdığı tepkiyi ve o zaman bu tazyika rağmen gösterilen celâdetini misalleriyle göstermektedir. Diyojen gazetesi, fikirlerini yaymamaktansa, kapatılmayı tercih ettiğini açıkça yazıyordu.

Yazan :

Ali Kemalî AKSÜT

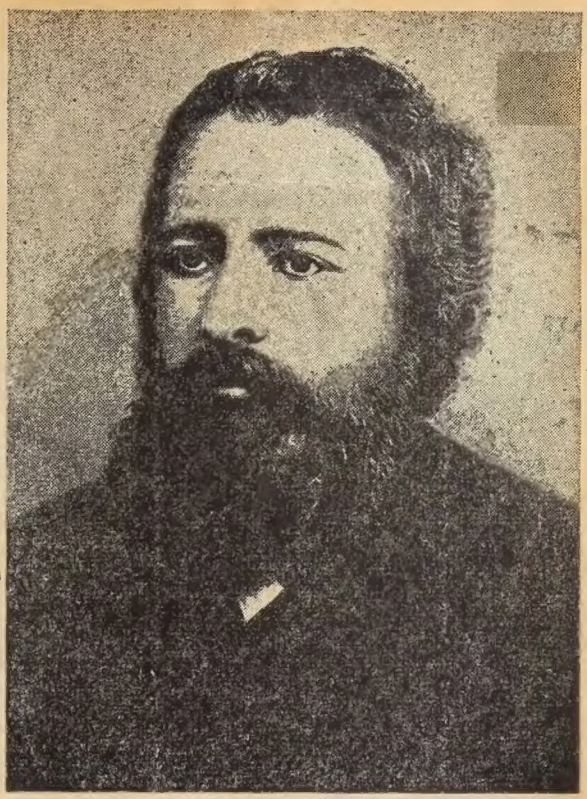

Diyojen gazetesinde hükûmet adamlarına çatan yazılar yazmaktan çekinmeyen büyük vatansever Namık Kemal.

Biyografisini yazacak değiliz. Kısaca anlatacağız ki, Mahmut Nedim paşa, valiliklerde bulunmuş, müsteşarlık etmiş, bir kaç kere nazır (bakan) olmuş, fakat hiç bir yerde vatan ve millete yarar hizmet görmüş adam değildi. Hal böyle iken, Âlî paşanın ölümü üzerine 1871 de sadrâzamlığa getirildi.

Saraya mensup bulunmsaı, padişahın her arzu ve keyfini yerine getirmesi, bu mevkie yükselmesini sağlamış, Rus sefirine pek fazla mudura» ettiği için de «Nedimof» adını almıştı.

Sadrıâzam iken, vekilleri ve memurları birbirlerine düşürerek, hüküm süren Mahmut Nedim paşa nihayet, keyfî işleri ve pek çok dedikoduya yol açan hareketleri yüzünden azledilmişti.

İstanbuldan uzaklaştırılması da gerekiyordu. Önce Trabzon, sonra Adana valiliğine tâyin olundu. (1872). Bu sırada Hersek isyanı çıktı. Sadrâzam, Esat paşa idi. Tehlikeli durum karşısında gereken işi göremediğinden kovuldu. Yarayı saracak değerli bir kimsenin sadrıâzamlığa getirilmesi beklenirken, Sultan Aziz, acaib hallerine yeni bir misal vermek istiyormuş gibi, yalancı, vesveseli, allâk diye vasıflandırdığı Mahmut Nedim Paşayı, ikinci defa sadrıâzamlığa getirdi. Yazık ki, bu tecrübe de milleti zarara sokmaktan başka netice vermedi. Mahmut Nedim paşa yine kovuldu ve Çeşmede oturmağa mecbur edildi.

Talihi her zaman açıktı. İkinci Abdülhamit padişah olunca, Sultan Azizin hal'ine karışmaması sebep gösterilerek, Sait paşanın sadrıâzamlığa tâyini üzerine, Mahmut Nedim paşa Çeşmeden getirildi, Dahiliye Nazırı (içişleri bakanı) yapıldı. 14 Mayıs 1883 te öldü.

Saati saatine uymaz, uzun müddet iltifat ettiği adama en ehemmiyetsiz bir şeyden gücenir, buluttan nem kapar, yarını düşünmez, sinirli, kavgacı, inanılmaz bir adam olduğundan dolayı birçok tarizlere, tenkidlere uğramıştı. Azli üzerine ikinci

defa sadrıâzam olan Mithat Paşa, selefini rezil etmek, gözden düşürmek için gazetelerin pek müsait yazılar yazmalarına göz yummuştur.

Bununla beraber, bu türlü yazılar daha önce de görülmüştü. İşin azıtmış olduğuna bakarak Namık Kemal «İbret» in başına geçti ve şiddetli mücadeleye başladı. Mahmut Nedim paşa, Namık Kemal ve arkadaşlarını birer memuriyete tâyin ettirerek, İstanbuldan zorla uzaklaştırdı. Namık Kemal buna pek kızdı. Mahmut Nedim paşa sadrıâzamlıktan kovulunca, (31 Temmuz 1872) Diyojen ile Kedi manzumesini yazarak, onu rezil etti. Fakat, bununla da kalmadı. Gayz ve kini daha şiddetli birdille ifade için «Köpek» destanını yazdı. Şimdiye kadar biyograflarca iltifat görmeyen bu destan, artık sayıları çok az ve zor bulunan Diyojen sayfalarında yatıyor. Büsbütün unutulmaktan kurtarmak ve basın hürriyeti tarihinde mucip olduğu çok dikkate değer bir tartışmayı gençlerimize tanıtmak için, baş tarafına gazetenin koyduğu kayıtla birlikte aynen yayınlıyoruz:

KÖPEK MERSİYESİ

128 No. lı nüshamızda münderiç «Kedi» mersiyesine erbab-ı kalemden bir zatın naziresidir.

Köpeğim her gece kazganlar ile yerdi yemek
Yediği yaptığına, kaptığına dahledecek.
Çeşm-i gecbiynine mahsus idi keskin görmek
Ne bulursa süpürür idi heman yahni, börek.
Bir gece bulmayicak hanede tâ ki kmek
Sallasırt eyledi kuyruğunu bîçare köpek
Acıdık doğrusu ya ah köpek, vah köpek.
Bulsa bir şaşkın eşek derisini yüzer iken
Karnı doysa nice binnaz ile göz süzer iken
Halkı aldatmak için dürlü düzen düzer iken
Vade-i sayd-ü şikâr ile bizi üzer iken.
Bir gece bulmayacak hanede .....

(Nakarat)

Görse bir kimsede bir pâre kadar nan-ı aziz
Kapar idi onu yek hamlede bî ceng-ü sitiz
Haşk-ü terkinde kadîd etmez idi hiç temyiz
Hâsıl-ı kimseye vermez idi cay-ü keriz.

(Nakarat)

Gazab âlûd olarak bir tarafa olsa revan
Savleti eyler idi her dû cihanı lerzan
Kendisi bir köpek amma nice yüzbin arslan
Pençe-i kahrına kılmıştı feday-ı ser-ü-can.

(Nakarat)

Öyle vird etmiş idi av'ava-i leyl-ü nehar
Kim onu gûş eden olurdu canından bîzar.
Ehl-i beyt olmuş idi cümle müheyyay-ı firar.
Gözün üstünde kaşın var diyemezken ağyı

(Nakarat)

Öyle az himmet ile, gayret ile gitmez id
Kesmesen ekmeğini haneyi terketmez id
Bir kedi görse eğer av'avası bitmez idi
Daha aursayı acep neyler idi, nitmez id

(Nakarat)

Konuya, komşuya vermemiş idi hayli zar
Olmaaık kalmadı, azürae-i dendanı meğ
Bir iki kendi gibi kelb-i tabasbus güste
En sonu anları da kıldı heder hükm kad
Bir gece bulmayicak hanede tâ ki kemek
Sallasırt eyledi kuyruğunu bîçare köpek
Acıdık doğrusu ya, ah köpek, vah köpek

Bu destan, halk arasında olduğu kadar resmi mahfellerde de büyük tesir uyandırmıştır. Ne tuhaf tecellidir ki, Mithat paşanın Sadrâzamlığa tâyininden bir ay bile geçmediği halde, matbuatta onun temsilcisi demek olan tercüman-ı divan-ı hümayun -sonra Viyana sefiri ve paşa olan- Sadullah bey «Diyojen» e şu ihtarnameyi tebliğ etmiştir:

«Gazetelerin muhakeme-i vukuatça hiz oldukları mezuniyet kuyud-u edebiyle mukayyet ve meşrut olduğu gibi matbuatın tarz-ı münazarası terbiye-i umuniyenin numüne-i imtisali olmak lâzımgelirken, «Diyojen» gazetesinin şu aralık kullandığı lisan hudud-u marufu tecavüz etmiş hattâ yüz otuz iki No. lu nüshasında derc eylediği manzumede bir takım tabirat-ı galize istimâline kadar gitmiş olduğundan bu tavr-ı mütecavizat bir daha tekerrür edecek se tatil edileceği ihtar olunur.»

25 Cemaziyülahır 1289, 17 Ağustos 1288.

Tercüman-ı divanü hümayun: Sadullah

Bab-ı âli üslübunun vekarlı bir örneği olan bu yazı «Diyojen» i coşturdu. Bakın nasıl mukabele ediyor:

«Tabirat-ı galize ve müstehcene Köpek destanı münderecatı mıdır? Anlayamadık. Öyle ise bir köpek için yazılan manzumede acaba nasıl tâbirat istimâl etmeli idi? Manzumenin derci dai-i tevbih oluyor: köpekler hakkında söz yazan yalnız «Diyojen» midir? Derseadet gazetelerinin kâffesi de yazdı, hâlâ da yazıyorlar. Hem yalnız söz yazmak değil, vücudunun dünyadan kaldırılması lüzumunu iddia ve israr ediyorlar da niçin mes'ul olmuyorlar? Muhterem gazeteler köpeklerin mazarratını iddia ettikleri için mesul olsun demek değil çünkü muzırrın def-i mazarratını iddia

(Sonu 347. sayfada)

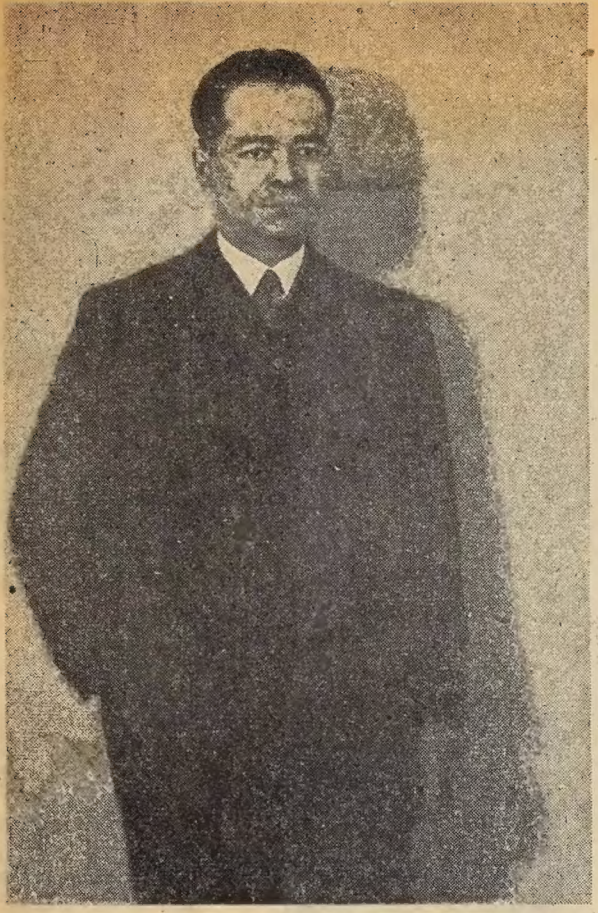

atan dâvaları uğrunda hayatını istihkar ederek yılmadan mü-
dele eden ve İstanbulda eşi görülmemiş candan bir teza-
hüratla ebedî medfenine uğurlanan Sedat Simavinin son
resimlerinden biri.

Basının ve Vatanın büyük kaybı:

Sedat Simavinin bilinmiyen tarafları

11 Aralık 1953 Cuma günü hayata gözlerini kapayan Sedat Simavi'nin, matbuat tarihimize geçecek bir çok tarafları vardır. Bu yazı, bunları ilk defa tarihe mal etmektedir.

Yazan : Niyazi Ahmed BANOĞLU

TARİHİN karanlıklarında kaybolmuş vesikaları birer birer meydana çıkarak maziyi aydınlatmağa çalışan Yeni Tarih Dünyası sayfalariyle Türk matbuat tarihini yazacak gelecek neslin tetkik çilerine bir kaç anektod hediye etmek istiyorum. Bu arada hislerimden de bir kaç damla karıştırırsam, okuyucularımın beni mazur görmelerini rica edeceğim. Başka türlü hareket edemezdim, çünkü Sedat Simavi, Türk matbuat tarihine kuru bir hal tercümesiyle girecek bir isim değildir. Bunu, asla edebiyat yapmak arzusu ile ve his örgülü kelimeler bulmaya kendimi zorlıyarak söylemiyorum. Gönlüm isterdi ki, ona bir mersiye yazayım, fakat hislerimin ifadesi yanında onun hayatından verebileceğim hâtıralar, gönüllere bir gözyaşı yolu ile sızan mersiyelerden daha çok ömürlü, daha çok kıymetli ,düşündürücü ve ağlatıcı olduğuna kani bulunuyorum.

★

Sedat Simaviye yapılan son ihtiram, sade kalp bağlariyle örülmüştü ve onu İstanbulun, dondurucu soğuk bir gününde uğurlıyanlar, bu derece candan, bu derece kalabalık ile hâlelenmis bir merasimi hatırlamıyorlardı. Sedat Simavi, şehrin bütün mevsim çiçeklerini mezarına bir yük olarak değil, birer sevgi ve saygı ifadesi olarak götürdü. Ona yapılan bu merasim, bir milletin yaşıyan hislerinin ve ilelebet bütün hayatiyeti ile yaşıyacak arzularının bir tezahürü idi.

Sevgili okuyucularım, bir ölünün arkasından söylenmesi, yazılması mutat olan cümleler le konuşuyorum sanmayınız. Sedat Simavi, hepimiz gibi bir fâni idi, ebediyete intikal etti. Ama niçin arkasında kendisini yakından tanımıyan bin lerce insan bir tek hisle sevgisini gösterdi?

İşte bana bu satırları yazdıran kuvvet, Sedat Simavi'ye karşı beslediğim sevgim, saygım ve hayranlığım kadar, ona son ihtiramı gösterenlerin hisleridir.

Burada şunu kaydedeyim ki, Sedat Simavi, muazzam bir satış yapan Hürriyet gazetesinin milletine tercüman olan fikirleriyle kendisini sevdirdi-

Sedat Simavi, gençlik senelerinde.

ği için görülmemiş bir kalabalık ona son sevgi ve saygı tezahüratını göstermişti. Fakat Sedat Simavi, sadece bu değil dı ve sadece bu olmadığı için dir ki, şahsiyat ile asla alâkası olmayan ve bir milletin sadece kıymetlerine tahsis edilmiş bulunan, hakikî tarih mev zuundan dışarı çıkmamayı şiar edinen mecmuamızın sayfalarında mümtaz yerini almaktadır. Sedat Simavi adını tarih yapan, onun memleket ufuklarının kapkara olduğu gün lerde de sönmez bir imanla mücadele etmesidir. O gün, onun çok sevdiği bu topraklara, ve bu topraklarda yaşayan insanlara veda ettiği gün, arkasından gelenler, Sedat Simavinin bu mukaddes mücadelesini bilselerdi, kimbilir da ha neler olurdu!

Sedat Simavi, Türk millî menfaatlerini sade Hürriyet gazetesiyle değil, çıkardığı bü tün mecmualarla müdafaa etmişti. Onun millî mücadeleyi destekleyen bir (Güleryüz) mecmuası vardı ki, ateş pü kürüyordu (1).

★

Sedat Simavinin hizmetind ıllarca evvel, Yedigün me ıuasında iki sene çalışmıştı ndan çok şeyler öğrendi Meslek vazifesi, insanlık ve şma zevki. Gördüğüm bu i klerini ödememek gibi sad e insanî bir hisle de bu satı arı yazabilirdim. Fakat Bat li caddesinin korkunç istıra ariyle asla insanlığını kayb neden, bilâkis istıraplar uğrularak ıstırabı zevk ha e getirerek ona galebe çal ilen Sedat Simavi'nin l ddenin tarihinde öyle bir ye vardır ki... İşte bu yer, t arih safhasıdır.

★

İşte bir hâtırası ki, ayni z anda tarihî bir hâdiseyi açı klamaktadır:

Atatürk, koma halindey Ondan, o büyük insanın fâ varlığından mahrum kalı htimalinin ıstırabı içinde k nıyorduk. Biz basın mens rı, her an, her saniye, elli bulmaz acı haberi alac ımızdan korkuyorduk. A türk'e bağlılığı, Millî Mücad ünlerinde başlamış olan ve un imanını millete aşılam in mücadele eden Sedat navi de muztaripti. Fakat T iyenin yegâne muvaffak m uacısı, millete karşı vazifes e müdrikti. Mecmuasını, m ıka milletin hislerine tere nan olacak şekilde hazır mak.

Rahmetli İbrahim Alâettin beklenen acı âkibet vuku bu duğu zaman, neşredilmek ü re bir şiir ısmarlamıştı.

İbrahim Alâettin'in büt hayatında yazdığı şiirlerin kuvvetlisi ve Atatürk'ün ö münden sonra yazılan bur şiirin en üstünü «Dolmabah yi tavaf» şiiri, Sedat Sima

(1) Sedat Simavi'nin bu cadelelerini, (Millî mücad günleri) adlı yazı serimiz ve bütün dökümanlariyle ni Tarih Dünyası okuyucu rına arzedeceğiz.

vazuu ile de herkesi kendine bağlamış olan rahmetli Sedat Simavi, Ankarada bir basın toplantısında, en arka sırada görülmektedir.

masasına gelmiş, şiirin çevesi yaptırılmış, klişesi ırlanmıştı.

brahim Alâettin, muhak- ki, şiirinin bütün mısrala- da terennüm ettiği hisleri ve rapları duymuştu. Fakat e- Atanın ölümünden evvel ırdı.

eklenen acı gün gelip çattı. ligün matem sayısında, A- irk'ün fâni hayata vedaına ayan bu şaheserle çıkacak-

yni şiiri, ölüm günü Cum- iyet gazetesinin sayfaların görünce, şiirin hikâyesini nler şaşırmıştık. Sedat Si- yi, kalbinden vurulmuşa müştü.

— Alâettin bana bunu mamalıydı, diyordu.

yi kalpli Sedat Simavi, İb- im Alâettin'e karşı da kır- ığını saklıyamamıştı, fakat n «Vallâhi Sedat, hiç su- yok. Arkadaşlara hususî meclıste okumuştum, bir ra olarak defterine geçiren olmustu. Neşredecekklerini ma bile getirmemiştim.» de i, dostlarına karşı daima kâr olan Sedat Simavi'yi nin etmişti sanki. O yine se yordu, çünkü bu harikulâde el şiir, kendi arzusu ve si- şi üzerine yazılmıştı. Bu, mukaddes bir vazife yapmış insanlara mahsus derin bir inşirah veriyordu kendisine.

★

İnönü'nün Cumhurreisi seçildiği günlerdi. Bir sabah İbrahim Alâettin, fırtına gibi odaya girdi. Sedat Simavi'nin dairesine daldı. İçeri girerken bana, hususî bir şey konuşmak istediğini söylemişti. Odadan sesler geliyordu:

— Mahvolurum Sedat, ölürüm vallâhi.

— Fakat kardeşim, imkânsız olan bir şey istiyorsun benden. Ben de rezil olurum. Mecmuam çıkmaz.

— Fakat bunu senden, senin dostluğundan mutlaka beklerim. Bunu benim için yapmalısın.

Hâdise şu idi: O haftanın Yedigün mecmuası sayfalarında İbrahim Alâettinin bir yazısı vardı. Aklımda kaldığına göre, (Sağırlığın psikolojisi) başlığını taşıyordu, yazı, temsilî büyük bir kulak resmi ile de süslenmişti. İbrahim Alâettin, basılmış ve tevzie verilmek üzere hazırlanmış olan mecmuadan bu yazının çıkarılmasını istiyordu. Sedat Simavi'nin:

— Bundan bir şey çıkmaz, kimse alınmaz, demesi, İbrahim Alâettin'i tatmin, ikna ve teskin edemiyordu.

Sevgili okuyucularım, Sedat Simavi, İbrahim Alâettin'i kırmadı. On bini aşan mecmuanın sayfalarını birer birer yırtıtarak o yazıyı imha etti, yerine başka sayfalar ilâve ettirdi. Bir arkadaşını kırmamak için büyük bir zarara da katlanmış oluyordu.

★

Sedat Simavi, mecmuasının sayfalarını büyük bir titizlikle ve yanılmıyan zevki selimi ile hazırlardı. Bir gün mecmuanın her sayısında neşrettiği vecizeler kalmamıştı.

— Niyazi, bir sütun kadar vecize yazabilir misin? dedi.

— Hiç tecrübe etmedim Sedat bey.

— Hele bir tecrübe et. Alışılmış bir sütundur. Sayfanın güzelliği bozulur.

Yazdıklarımı beğenmişti:

— Pekâlâ oldu.. dedi ve cebinden çıkardığı beş lirayı uzattı. Sene, 1938.

(Devamı 358. sayfada)

Sedat Simavi bir Avrupa seyahatinde.

İmparatoriçe Teodora nedimeleri ile beraber, haşmetli bir merasimde.

Tarihin en korkunç ve fettan kadını:

Teodora'nın Hayatı

Tarihin bu yaman kadını hakkında yazılan bu yazı, arkeoloğların son araştırmaları ile meydana çıkan ciddî de ihtiva etmektedir.

Yazan : **S. KÂMİL**

Altıncı asrın başlarında, Doğu Roma imparatorluğunun başkenti Konstantinopolis, yani İstanbul'a, imparatorluğun birbirine hayli uzak iki ayrı köşesinden iki aile gelmişti. Her iki aile de bu muazzam ve muhteşem şehirde, o zamana kadar yaşadıkları yerlerde bulamadıkları refah ve saadete erişeceklerini umuyorlardı.

Bu ailelerden biri imparatorluğun doğu eyaletlerinden gelmişti ve Akakios adında bir baba ile karısı ve henüz çok küçük yaşlarda olan kızlarından ibaretti. Akakios nereli idi, nereden ve hangi tarihte hicret etmişti? Bu suallerin cevabı şimdilik karanlıktır. Avam tabakasının en alt seviyesine mensup bulunduğu hakkında hiç şüphe olmayan bu küçük ve fakir ailenin, Komito, Teodora ve Anastasia adlarındaki üç kızından ortancasını yani Teodora, talihin garip bir cilvesi ile Doğu Roma imparatoriçesi olunca, saraya şirin gözükmek isteyen bâzı gayretkeş tarihçiler, Teodora ve ailesine oldukça asil bir menşe uydurmakta tereddüt etmemişlerdir. Bu mâsumâne yalana rağmen şu muhakkak ki, Bizans, hattâ Dünya tarihinin üzerinde durulmağa değer büyük simalarından biri olan Teodora, değil asil, hattâ vasat seviyede denilecek bir aileden bile değildi. Teodora'nın nerede dünyaya geldiği de bilinmemektedir. Bazılarına göre Kıbrıs'ta bazılarına göre İ Suriye'nin bir köşesinde, muhtemelen 500 yıllarına doğru doğan bu kızı, İstanbul'da garip ve şaşırtıcı bir mukadderat bekliyordu.

Aynı asrın başlarında, başka bir yerden, imparatorluğun batı eyaletlerinden bir ailenin fertleri zenginlik ve sefahat şehrine gelmeğe başlamışlardı. Bugünkü Yugoslavya'da Üsküp civarında küçük bir köyde rençber

Haşmetli İmparatoriçe Teo dora, bir merasim esnasında.

k yapan fakir bir ailenin 83 yılında doğmuş olan oulları da talihini denemek zere İstanbul'a mütevecci- en yola çıkmıştı. Fakat dekanlının güvendiği bir hâisi vardı. Bu hâmi, onun öz ayısı idi ve Iustinos adındai bu dayı da aynı kendisi ibi, 470 yıllarına doğru bir ün heybesini omuzuna vuarak sürülerinin başından yrılmış ve başkende gelnişti .Muhafız ordusuna aser olarak giren Iustinos yaaş yavaş yükselmis ve gün birinde generallik merebesine kadar çıkmıştı. İste İskün kövlerinden renaber Sabbatos'un oğlu, akrabalaını unutmayan bu davının anına gitmek üzere kyünden ayrılmıstı. Davı genc yeeni ile alâkadar oldu ve bir müddet sonra da Iustinianos dını vererek onu resmen evât edindi.

İkisi de halk tabakasından çıkan bu iki insanr, Teodora ile Iustinianos'u talihleri bir gün birleştirince tarihin en şayanı dikkat hükûmdar çiftinden biri meydana gelmiş oldu. Şayanı dikkat diyoruz, cünkü Doğu Roma veya daha geniş mânalı adı ile Bizans imparatorluğunun kendisine hâs karakterini temin ettirmekte bu istisnaî kabiliyetli çiftin büyük bir rolü olduötan başka imparatorluğa en parlak günlerini yaşatanlar da yine Teodora ile kocası olmuştur.

Karısı ve küçük kızları ile İstanbula gelen Akakios, şehrin en büvük eğlence yerini teşkil eden Hippodrom'da yani At meydanında bir vazife almıştı. Bu vazife burada muhafaza edilen ayıların bekciliğinden ibaretti. Babaları hayatını böylece kazanırken kızları da hayli «müsamahakâr bir anne» nin nezareti altında (!) ve yeni yetişen kızlar için çok tehlikeli bir muhitin ortasında büyüyorlardı ki, bu küçük ailenin durumunu büsbütün sarsan bir felâket vukua geldi: babaları Akakios bir gün âni olarak öldü. Karısı en büyüğü ancak 7 - 8 yaşında kadar olan üç kızı ile âdeta sokakta kalmış oluyordu. Fakat geçimini temin edebilmek için bu zeki kadın bir çare düşünmüş ve bunu tatbik için faaliyete geçmişti. Kocasının ölümü ile açılan yere gavet tabiî olarak başka birisi alınacaktı. Kadın işte bu adamla beraber yaşamağı aklına koymuş ve böyle bir kimse de bulmuştu ki bütün projesini altüst eden bir hâdise ile karşılaştı. Aslında Atmeydanında yarışlar yapa niki rakip ekib iken yarış sahasının hudutlarını aşarak tam mânasiyle nüfuzlu iki akip siyasî parti mahivetini alan «Yeşiller» ve «Maviler»

den, yeşiller grubu Akakios'dan boşalan yere başka bir namzet göstermişti. Ümitlerinin mahvolmak üzere olduğunu gören kadın vaziyetin vahameti karşısında son bir çareye başvurdu; ve Hippodromun seyircilerle dolu olduğu bir gün üç küçük kızını önüne katarak sahaya çıktı. Maksadı halka kendini acındırmak ve emeline böylece muvaffak olmaktı. Fakat daha çocukları kollarını uzatarak seyircilerden yardım dilenmeğe başlamışlardı ki, bu hareket yeşillerin alayları ve kahkahaları ile karşılaştı. Fakat o anda hiç beklenmeyen bir şey oldu. Akakios'un dul karısının maviler ile herhangi bir irtibatı yoktu. Fakat bu grup, rakip partinin her hareketine muhalefet ettiğinden, bu vaziyet karşısında derhal kadının ve çocuklarının tarafını tutmuş, ve bu beklenmedik himaye sayesinde Akakios'un karısı da istediğine nail olabilmişti. Esasında ehemmiyetsiz gibi gözüken bu küçük mücadelenin neticesi yıllarca sonra, ve Teodora imparatorice ünvanını elde edince ortaya çıkmıştır. Yani kısacası, imparatoriçe Teodora, yeşillerin ayı bekçisi Akakios'un kızı Teodora'ya yaptığı muameleyi unutmadığını isbat etmiş ve bunun acısını çıkarmıştır.

Yavaş yavaş gelişen üç kızdan en büyükleri içinde bulunduğu muhitin seyrine uyarak sahne hayatına atılmıştı. Çok geçmeden ablası Komito'nun yanında Teodora da o devirde çok revaç bulan pandomimalarda rol almağa başladı. Çocukluktan henüz çıkan bu genç kızın hayli göz alıcı bir güzelliğe sahip bulunduğu muhakkaktı. Fakat Teodora'nın bütün meziyeti güzelliğinden ibaret kalmıyordu. Onda bu güzelliğin yanısıra eşine az rastlanır bir câzibe de vardı. Buna, canlılık, zekâ ve şuhluktan başka gerek yetişme ve gerek meslek icabı elde etmiş olduğu tahrik edici eda da eklenecek olursa, bu ufak ve nârin yapılı, beyaz tenli, iri siyah gzlü kızın, kendisine yaklaşan erkekler için en büyük bir tehlike teşkil ettiği kolaylıkla anlaşılır. Teodora devrinin garip karakterli bir vakanüvisi vardır. Prokopios adındaki bu adam, resmen devlet hizmetinde çalışmış ve yazmış olduğu eserlerinde imparaotru ve onun icraatını göklere çıkarırcasına meth etmiştir. Fakat aynı müellifin kâh «Anekdota» kâh ise «Gizli atrih» oloarak adlandırılan ufak bir kitabı daha vardır ki bunda o devrin büyükleri hususî hayatlarını nbütün kirli tarafları ile korkunç bir surette anlatılmışlardır. İşte bu Prokopios, bu eserinde imparatoriçesi Teodora'nın gençlik hayatının gizli taraflarını bütün çıplaklığı ile uzun uzadıya yazmaktan sakınmamıştır. Belki kısmen halk arasında hiç bir esasa dayanmaksızın ağızdan ağıza yayılan bir takım bayağı dedikodulara dayanan bu «hikâyeler» de, muayyen bir dereceye kadar bir hakikat payının da mevcut olduğu muhakkaktır. Prokopios'un yazdıklarından anlaşıldığına göre, güzelliğinden ve cazibesinden emin olan ve bundan iftihar duyan Teodora hemen hemen tamamen çıplak denecek bir kılıkta yaptığı oyunlarında müstehcen hareketlerden sakınmadığı gibi, sahne dışındaki hayatındaki gönül işlerinde de hiçbir hudut tanımıyordu. Kadın olarak büyük bir kabiliyet ve ateşe mâlik olan Teodora mesleğinde de şuh ve serbest tavırlı idi. Aşk oyunlarında zengin «fikirleri» ve «yenilikleri »olan ve kolay kolay yorulmayan bu genç kadın nazarında erkekler arasında bir sınıf farkı yoktu. Prokopios'a göre kısacası hususî hayatında genç Teodora o kadar mülevvesdi ki, namuslu kimseler yolda ona rastladıklarında, ona değmemek için kenara çekilirledi.

Teodoranın sonradan yapılm tasvirî bir resmi.

Teodora'nın bu gönül mceraları günün birinde vhim neticeler doğurmakgecikmedi. Daha henüz sekizine bile gelmemiş olTeodora'nın önce bir erkçocuğu, bir müddet sonra bir kızı dünyaya geldi. Fkat genç kadın, bilhassa içocuğunun meslek (!) haytına bir engel teşkil etmesiden ciddî surette endişeldiğinden, anne olmaktan zre kadar memnuniyet dumadığını, hattâ zavallı cocğa karşı bâriz bi rkin beshissettiğini gizlememişti. Bu ko derece bâriz olmuştu ki, cuğun babası, bebeğin hyatından endişe duymabaşladığından, selâmeti oyanına alarak İstanbul'duzaklasmakta ve Arabistakadar gitmekte bulmuştu.

Teodora belki havatını ztık bir intizama sokmak

diğinden belki de ciddî bir
lâka duyduğundan, bu sıra-
arda Hekebolos adında bir
uriyeli ile birlikte yaşıyor-
u. Bu bağlılık o derece kuv
etli oldu ki, Hekebolos Af-
ka, Kuzey Afrika eyaletin-
e yüksek bir vazifeye tâyin
dilince, genç kadın onunla
eraber Boğaz kıyılarından
zaklaşmakta tereddüt etme
. Fakat Teodora'yı Afrika-
a bir hayâl kırıklığı bekli-
ordu. Aarlarında çıkan bir
ünakaşa ve kavga sonunda
ığı tarafından meteliksiz
r halde sokağa atılan genç
adın için bu uzak ve yaban-
yerde açlıktan ölmeme-
n yegâne çaresi eski haya-
na tekrar dönmekten iba-
t kalıyordu. O sıralarda an
k yirmi yaşında kadar o-
n Teodora, vücudunu sata-
k geçimini temin ederken
rcok şehirleri de dolaşıyor
. Bir müddet Yakın Doğu-
n en büvük liman şehirle-
nden birinde, İskenderiye-
, bir müddet de Antalya'-
yaşadı ve bu sıralarda ha-
tına yeni bir istikamet ve-
cek bir takım kimseler ile
ıştı. Bunlar Mısır ve Su-
e çöllerinde yaşayan ve
avyen bazı mezheblere
ğlı olduklarından daimî
tibata mâruz kalan bir ta-
n kesişlerdi. Teodora on-
la konuştu ve onların ken
ine asıladıkları akidelerin
iri altında kaldı, onlardan
endiklerini unutmadı ve
raları nüfuz ve kudret sa
bi olduğunda bu kesişleri
bağlı oldukları mezhebi
rudu.

Teodora Suriye üzerinden
anbul'a döndüğünde artık
unlaşmış ve durulmuş, kı
ası artık tövbekâr olmuş-
Bu arada malî vaziyetini
herhalde biraz düzeltmiş
nalı ki artık eski mesleği-
devam etmeyerek, küçük
eve yerleşti ve geçimini
ik bükmekle temin yolu-
tutarak ,namuslu bir ka-
ı hayatı yaşamağa başla-

Teodora'nın başından kısa
anlattığımız bu macera-

Teodora.

lar geçerken, Makedonya'-
dan Üsküp köylerinden ge-
len Iustinianos da dayısının
yanında büyümüş ve yetiş-
mişti. 518 yılında bir gün im
parator Anastasios ölünce,
ordu, senato, Maviler ve Ye-
şiller partileri ve nihayet
başkent tarafından destekle-
nen general Iustinos imparator ilân edilmişti. Köyünden geldiğinden beri İstanbul'un kültür merkezlerinde devrin bütün bilim ve ilimlerini tahsil etmiş olan Iustinianos, dayısı imparator olduğunda otuz beşini geçkin bulunuyordu. Bu zeki, bilgili, yakışıklı, dindar ve siyasî görüşe sahip adamla, karanlık mazili güzel kadının karşılaşmaları nasıl oldu? Bu sualin cevabı şimdiki halde verilememektedir. Yine halk dedikodularına bakılacak olursa, Teodora vaktiyle An-

takya'da iken tanıdığı hafif meşrep bir kadının vasıtası ile Iustinianos'u tanımış, ve yine rivayetlere göre, bir takım sihir ve büyülerin yardımı ile parlak bir istikbalin beklediği bu adamı kendine bağlamıştır. Bütün enerjik görünüşüne rağmen iradesi hayli zayıf olan Iustinianos, tam mânası ile bir dişi olduğu kadar da ne istediğini ve ne yaptığını bilen Teodora'nın avucuna girivermişti. Büyük imparatorluğun bir gün idaresini alacak olan bu adam, bir tarihçinin ifadesi ile «hakikî mânası ile bir devlet adamı» idi ve takip edeceği programı nceden çizmiş bulunuyordu. Bu programın başlıca üç maddesini, parçalanmağa yüz tutan imparatorluğu tekrar bir bütün haline getirmek, din vahdetini temin etmek ve imparatorluğun her tarafında câri bir hukuk kurmak teşkil ediyordu. Iustinianos'a tarihde «mümtaz mevkiini verdiren bu icraatın, muvaffakiyete erişebilmesine bir kişi müessir olmuştur, o da Teodora'dır.

Iustinianos genç metresine önce patrislik ünvanını verdirmişti.. Çok geçmeden de, 523 de onunla evlenmeğe karar verdi. Fakat bu kararı engelleyen bir kanun mevcuttu: Senato üyeleri hafifmeşrep kadınlar ile evlenemezlerdi. Iustinianos dayısına rica etti ve bu hususdaki kanun değiştirilerek, Teodora'nın durumuna uygun bir kanun yapıldı. Bu yeni kanun o derece Teodora'ya göre tertip edilmişti ki, hattâ onun bir zamanlar dünyaya getirmiş olduğu gayrimeşru kızı da ihmâl edilmemiş ve bu kızın da istikbâli teminat altına alınmıştı. Dayısının sarayındaki mevkii mütemadiyen yükselen Iustinianos, nihayet devletin en son kademesine de erişebildi. Yetmiş yedi yaşına gelen ve vaktiyle bir harpte ayağından almış olduğu yaranın tesiriyle sıhhati hayli sarsılan imparator, sonunun yaklaştığını hissetmiş ve 527 yılının 4 Nisan günü yeğeni Iustinianos'u resmen «Augustus» ilân etmiştir. Tabiatiyle Iustinianos'un karısı da «Augusta» ünvanını almıştı. Birkaç ay sonra 1 ağustosda Iustinianos ölmüş, imparatoriçe Teodora kocası ile birlikte devletin mutlak sahibi olarak kalmıştı.

Teodora «bsilissa» ünvanı ile imparatoriçe olur olmaz derhal saray muhitinde yeni bir hava esmeğe başladı. Bir taraftan Anadoluda birçok arazilere kendi namına el koyup şahsî servetini arttırırken, bir taraftan da süsleniyor, güzelliğine itina ediyor, lüks ve ihtişam içinde yaşıyordu. Diğer taraftan saray protokolunda esaslı değişiklikler yaparak, kendisini huzuruna çıkılması çok zor, hattâ bazan tamamen imkânsız bir insan haline getiriyordu. En âsil kimseleri, devleti nen yüksek memurlarını, kabul etmeden nce dairesinin kapısında saatlerce bekletmekten, huzuruna çıkanları önünde yere secde ettirmekten ve hattâ pabuçlarını öptürmekten çekinmiyordu. Huzuruna çıkmak saadetine erişebilen bahtiyarlar ise ancak onun sualleri ne cevap vermek hakkını haiz bulunuyorlardı. Bir zamanlar vücudunu hemen hemen tamamen çıplak bir halde seyircilere gstermekten sakınmayan Teodora artık muhteşem elbiseler giyiyor ve daima muazzam ve muntantan alaylarla seyahat ediyordu. Daha yükselişinin başlarında iken Yalova veya zamanki adı ile Pitia kaplıcalarına giden Teodora beraberinde dört bin kişilik bir maiyet ile yola çıkmıştı. İmparatoriçe olunca, şehrin dışında sahillerde, Boğaz kıyılarında köşkler yaptırmağa da başladı. (Sonu va

İLK MAKİNE

Ateşi kutsal sayan ilk insan toplumunda, haç biçiminde konulmuş iki odun parçasının birbirine sürtülerek ateş elde edilmesi dolayısiyle haç mubarek sayılırdı. Bu kutsallık İsa menkıbesine bağlanarak, Hristiyanlıkta da devam etmiştir.

İnsan zekâsı geliştikçe, ateşin daha mihanikî yollardan elde edilmesi aranmış olsa gerektir ki, uçları kırık «gamalı haçı» ortasından bir mihvere bağlayıp, aşağıya yerleştirilen bir tahtaya kırık uçların bir biri ardı sıra çarpıp sürtmesi yolu ile elde etmek çaresini buldular. Buna ilk makine demek icabeder.

İLK SÜNNET OLAN İNSAN

Allah, Hazret-i İbrahim'e: «Sen ve senden sonraki neslin aranızda riayet edeceğiniz ahdım budur ki, sizden her bir erkek hitan olsun!» diye emretti.

Hazret-i İbrahim hemen daha o gün, oğlu İsmail ile beraber evindeki akraba ve taalûkatı ve köleleri arasındaki bütün erkekleri, kendisi başta olmak üzere sünnet ettirdi.

Hazret-i İbrahim sünnet olduğu zaman doksan dokuz yaşında imiş.

«İbrahim kavminin» bir nevi alâmeti farikası sayılmak üzere konulan bu âdet, İsmail oğulları arasında tatbik edilmiş ve İslâm dininde de makbul sayılmıştır.

Şeyhül'ettiba Cemil Paşa, Kandemir'e hâtıralarını anlatıyor.

İlk Operatörümüz:

Cemil Paşa Hatıralarını Anlatıyor

Yurduna, hattâ bütün insanlığa -her kula nasip olmayacak şekilde- yararlı olmak mazhariyetine ermiş az insanlardan biri olan «Şeyhülletibba» saym doktor operatör Cemil Topuzlu, bilindiği gibi, ilk modern cerrahimizin de, rontgenciliğimizin de pîridir.

Evet, memlekete getirdiği bir çok yenilikler gibi, Türkiyede bizzat dörtbaşı mâmur şekilde kurduğu ilk modern ameliyathanede, ilk modern ameliyatı yapan, ilk Türk operatörü de, ilk defa memlekette imâl edilen rontgen cihazını kullanan hekim de odur.

Bütün bunları henüz 25 yaşında genç bir doktor iken, nasıl başardığını öğrenmek istediğimiz zaman, her zamanki cana yakın samimî ülüşü ile bir lâhza düşünerek:

Türkiyemizin ilk operatörü Cemil topuzlu, çok enteresan hâtıralarını Yeni Tarih Dünyası Yıllığı'na anlatmış tır. Yarım asır evvelini ibretle bir daha yaşıyacaksınız.

Yazan :
KANDEMİR

— Haydarpaşadaki Tıbbiye-i askeriye okulunda öğrenci iken, hocalarımızdan gördüğümüz ameliyat, okulun hamamının göbek taşında yapılırdı. Çünkü henüz ne orada, ne de hastahanelerimizde ameliyathane diye bir şey vardı. Göbek taşında veya ev, han, otel odalarında yapılan ameliyatlarda tehlikeli sayılan karın, dimağ, mafsal gibi yerlere dokunulmamak şartiyle yapılırdı. Ve halk, çoğu defa derdinin devasını kırıkçı, timarcı ve sünnetçi gibi kimselerden beklerdi. Memleketimizde ilk defa cerrahlık yaptığı söylenen Nuri beyin vefatı üzerine Tıbbiye-i askeriye okulu «emraz-ı hariciye muallim muavinliğine» getirilen Naim beyin verdiği dersler de, hep nazarî idi ve biraz evvel söylediğim gibi, ameliyatı mektep hamamının göbek taşında yapardı.

— Siz, ilk modern ameliyatı ne zaman yaptınız?

— 1890 da tahsilimi tamamlıyarak Avrupadan İstanbula döndükten sonra, o devrin en büyük hastahanesi olan Haydarpaşa hastahanesine operatör olarak tâyin edilmiştim. Bu operatörlük unvanını da o zaman, benim ısrarımla ilk defa veriliyordu. Çünkü ben, o devirde kı-

rıkçı, çıkıkçı gibi timarcı makulesine de «cerrah» dendiği için, onlardan ayrılmış olmak düşüncesiyle, diplomalı hakiki cerrahlara «operatör» denmesi gerektiğini ileri sürerek, ilgili makamlara da kabul ettirmiştim.

İşte, ilk modern ameliyatı da, bu hastahanede, yüzünde kanser olan bir zabitin üst çene kemiğini çıkarmak suretile yapmıştım. O günlerde bu hastahanede bile, yaralara hâlâ eski usul tiftik, lâpa, merhemlerle pansıman yapılır, idrofil pamuk ve gaz bezi yerine de sünger kullanılırdı.

Tabiî bunların hepsini ilk hamlede kaldırdım. Yaptığım bu ilk modern ameliyat gazetelere de aksedince, her taraftan tebrikler aldım ve böylece ilk şöhretim de başlamış oldu.

— Şöhret nasıl büyüdü?

— O sırada Paristeki hocam profesör Pean İstanbula gelmişti. Kendisini ziyaret ettiğim zaman bir ameliyatımı görmek istediğini söyledi. Ben de bir Guatr ameliyatını onun usulü ile, huzurunda yaptım. Hocam bundan pek memnun oldu, bu memnunluğunu Sultan Hamide de belirtti. Bunun üzerine hem nişan aldım, hem de şöhretim saray ve etrafına yayılmış oldu.

Bir müddet sonra seririyatı hariciye muallim muavini bulunurken, Sıhhiye Reisi Hasip paşayı tedavi edişim üzerine; bu seririyatı o zamana kadar içinde bulunduğu köhne barakadan kurtarıp, yepyeni ve mükemmel bir pavyona kavuşturmağa muvaffak olunca, burada da, bir düşme neticesinde sar'a illetine tutulan hastanın kafa tası kemiğini açmak suretiyle yaptığım hastayı on beş günde iyi eden- ameliyat ta Sultan Hamidin kulağına gidince, artık şöhret aldı, yürüdü. O kadar ki, ameliyat yaptırmak üzere Afganistan, Buhara, Romanya, Mısır ve Bulgaristan gibi yerlerden

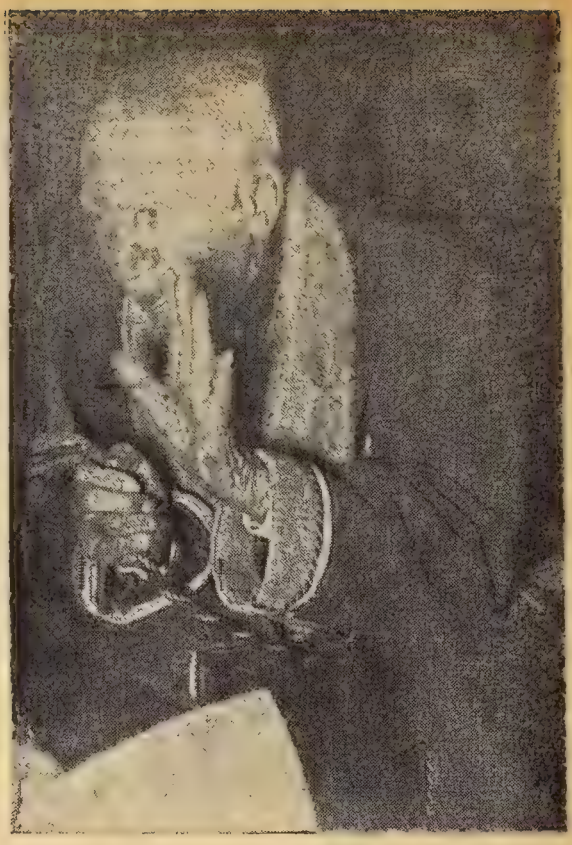

Sevimli Paşanın güzel bir enstantanesi.

müracaat edenler görüldü. Hele sulatnlara ve şehzadelere yaptığım ameliyatlar sık sık rütbeler ve nişanlar getiriyordu.

— Ya rontgen, üstadım?

— Yunan harbi sırasında Domekeden İstanbula yaralılar gelmeğe başlamıştı. Bunlar Yıldızdaki muvakkat barakalara yerleştiriliyordu. Peyderpey gelen bu iki bin yaralıya tam altı ay ben baktım. Ameliyatlarını bizzat yaptım. O sırada, «Hikmet-i tabiiyye» (Fizik) muallim muavini de yapmış olduğu ufak bir rontgen cihazını getirdi. Avrupadan aldığımız bazı âletlerle bunu tekemmül ettirdik. İptidaî bir şekilde olan bu rontgen cihazını da ilk defa orada kullandım. Bu cihaz; bugünkülere nazaran tabiî çok iptidaî olmakla beraber, işimize yaradı. O tarihte rontg başka yerlerde henüz p revaçta değildi. Bizim Yıld barakalarında bulunan yü lerce yaralı arasındaki ron gen tatbikatımız, hele bu ların filmlerini gönderdiği Avrupa ve Amerikada b yük bir ilgi çekti. Tebrikl teşekkürler geldi.

— Modern cerrahiye fa dalı olan bazı yeni buluşl rınız da vardı değil mi?

— Evet; meselâ kesilm büyük kırmızı kan damarl rının, yani şiryanların ba lanmayarak, yan tarafları dan dikilmek suretile k cereyanını ilk defa, görd ğüm lüzum üzerine ben sa ladım. Bunu o tarihte, ya elli küsur yıl önce, Mizan g zetesi sahibi Murat bey kızkardeşine ameliyat yap ken, etrafımdakilerin itira larına rağmen tatbik ettir

) güne kadar bütün dünya errahları, damarlar kesilip ikilirken ip tutmaz zannelerlerdi. Ben ise, damarları bağlamaktan kurtararak, pek lâ dikmek imkânı olduğunu, bilfiil yaparak gösterdim e bu usulü ihdas ettim. Bu ayede, yavaş yavaş damar errahisi de ilerleyerek, bugün kalp üzerinde bile ameiyat yapmak imkânını verdi.

Bu buluşumu, 1897 de baş murahhas olarak katıldığım, Moskova milletler arası tıp kongresine tebliğ ettim. İlgi e karşılandı ve bu usule, suture de plaies arterielles par le procede Djemil paşa» liye ad verildi. Bu münasebetle bir hâtıramı anlatayım:

Moskova tıp kongresine gittiğimiz zaman, Petresborg sarayında Çar ve Çariçenin bir kabul resmine davetli idik. O gece sarayda büyük bir balo da veriliyordu. Çar ve Çariçe, kongreye gelen muhtelif milletler murahhaslarını ayrı ayrı kabul ederek, kendi dillerile hitabetmek suretile iltifatta bulunuyorlardı. Bana sıra gelince, Çar önce rumca hitab etti. Anlamadığımı hissedince, Fransızca:

— Tabebet âleminde çok tanınmış bir Osmanlı operatörü kabul etmekle bahtiyarım. Tahsilinizi nerede yaptınız? Siz, ortodokssunuz değil mi? dedi.

— Hayır, majeste, ben Türk ve Müslümanım, tahsilimi İstanbulda yaptım; deyince, çarın rengi attı ve veda sırasında bütün murahhasların ellerini sıktığı halde, beni sadece bir baş hareketiyle selâmlamakla iktifa etti.

— Başka buluşlarınız?

— Bacakta; topuk üstüne gelen kısımdaki gerginliği gidermek için, büsbütün kesmeyerek, ikiye ayırıp dikmek suretile bir ameliyat usulü bulmuştum. Buna da adım verildi. Ayrıca, yine adımı taşıyan ve basur memelerinde ,karın ameliyatlarında, sünnet ameliyelerinde kullanılan buluşum mahsulü pensler vardır. Bütün bunları çalışırken, ihtiyaç duydukça, ihdas ettim ve böylece dünyanın her tarafına yayılmasını ,sağladım. Bunları, Paristeki meşhur alâtı cerrahiye fabrikatörü Kolen yapar ve vitrinlerinde benim adımla teşhir ederdi.

— Fakat üstadım, sünnet aleyhinde olduğunuz halde, sünnet ameliyesinde kullanılan pensi buluşunuz?

— Hayır, ben sünnetin aleyhinde değilim. Bu, yanlış anlaşılmıştır. Ben görüşümde çok haklıyım. Amma, kimseye anlatamıyorum. Ben: diyorum ki, küçükken çocuğa bu ameliyenin yapılması doğru değildir. Büyüyünce, kendisine bırakalım, yaptırsın. Yoksa, zorla müslümanlık olur mu?

— Fransa cerrahî akademisi, milletler arası cerrahî kongresi gibi bir çok dünya tıp teşekküllerinin üyesi bulunduğunuzu biliyoruz. Bunlarla ilginiz devam ediyor mu?

— Ben, son zamanlara kadar her sene, hem biraz dinlenmek, hem de mensubu bulunduğum teşekküllerle temas etmek üzere Avrupaya giderdim. Bir kaç yıl önce, en eski ve ayni zamanda kurucu üyesi bulunduğumdan dolayı, kongresini açmak üzere davet edildiğim Paristeki cerrahî cemiyetinin bu davetine, döviz verilmediği için gidemedim. Onu takiben, yine en eski üyesi bulunduğumdan, bir ameliyat yapmak üzere davet edildiğim, Bükreşteki cerrahî kongresine de, aynı sebeple, yani döviz verilmediği için katılamadım.

— Şimdi ne yapıyorsunuz üstadım?

— Bu gün en büyük üzüntüm, eskisi gibi çok okuyamayışımdır. Fakat, buna rağmen, operatörlükteki yeni gelişmeleri muntazaman takib ediyor ve yenilikleri daima okuyorum.

Diğer bir üzüntüm de, çok sevdiğim İstanbulun, gittikçe umrana kavuşarak, medenî bir çehre alacağına, günden güne perisan oluşuna şahit olmaktır. Bu güzel şehir, bu derece ihmâle, bu kadar bilgisizliğe kurban olmağa müstahak değildir.

Mizah

Yalnız Şey...

Operatör, hastasının husyelerini çıkarıp masanın üstüne koymuştu. Tekrar koyup dikecekti. Tam eline alacağı vakit husyelerin yerinde olmadığını gördü. Müthiş bir şaşkınlık geçirdi. Etrafına bakıntı. Sevgili köpeğinin yalanmakta olduğunu gördü ve her şeyi anladı. Fakat şimdi ne yapacaktı? Bir an düşündü ve sonra kararını verdi. Köpeği yakaladı ve husyelerini çıkarıp hastasına taktı. Son dikişi yaparken derin bir nefes aldı. Günlerden bir gün hastasına sokakta rastgelmişti. Selâmlaştılar. Doktor biraz da merakla sordu:

— Nasılsın, bir rahatsızlık hissetmiyorsun ya!

Hasta:

— Eline sağlık dedi, hiç bir sikâyetim yok, yalnız...

Doktor heyecanla sordu:

— Bir şey mi var yoksa?

— Hayır, yalnız küçük abdestimi yaparken bir ayağımı gayrı ihtiyarî kaldırıyorum.

Yolda bir otomobil kazasına uğrayan adamı bir eczaneye götürmüslerdi.

Biri polise sordu:

— Bay memur zavallı adamcağız öldü mü?

Polis cevap verdi:

— Hayır, henüz yaşıyor, daha doktor bulamadık.

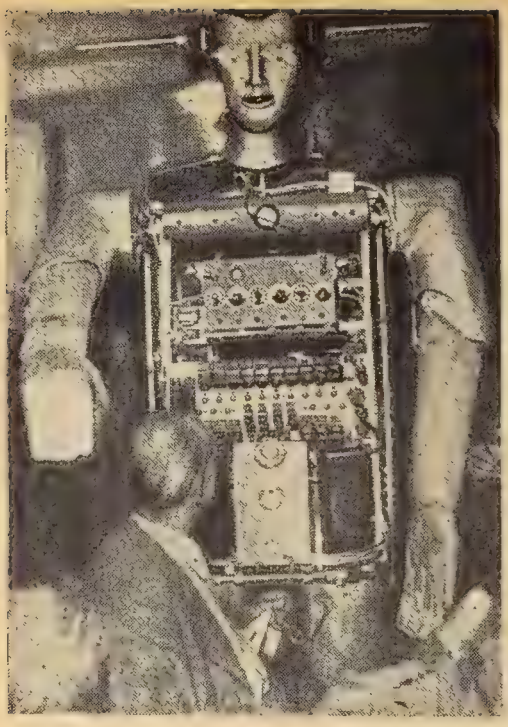

Yarının zaferi: Robot.

954 Dünyasında Neler Görülecek?

Büyük harpler, büyük icatlar doğurur. İkinci dünya harbi de, dünya ilim ve fenninde en büyük inkılâbını atom ile yaptı. Bu yazıda, 1954 yılında atomun göstereceği harikalar hulâsa edilmektedir.

Son yıllarda atom sahasındaki ilerleyişleri hayretle takibeden insanların bu gün en büyük endişesi, yarınların nelere gebe olduğu düşüncesidir.

Hakikaten fen, öylesine dev adımlarla ilerliyor ki, bu durum karşısında 1954 yılında ve gelecek yıllarda neler göreceğimizi merak etmemek imkânsızdır.

Atomla uğraşan Amerikan âlimlerine bakılırsa, merak edilen (yarın) veya yarınların çoktan başlamış bulunduğunu kabul etmek lâzımdır. Bunlara göre, Amerikada «şimdiye kadar görülmemiş bir dünyanın doğuşu» artık tahakkuk etmiş sayılabilir. Yani, bir çoklarının en az kırk elli yıl sonra görülebileceğini hesapladıkları şeyler daha bu günden tahakkuk etmiştir.

Birleşik Amerikada Ellenton, Dunbarton, Jackson gibi kasabaların boşaltılarak yerlerine büyük bir «atomik imalâthaneler merkezi» kurulmasına karar verilmiştir.

Yine Birleşik Amerikada Los Alamos gibi, etrafı toplu, makineli tüfekli kuvvetlerle sım sıkı muhafaza altına alınmış bir çok gizli atom merkezleri faaliyet halindedir. Geceli gündüzlü çalışmalarla buralarda neler yapıldığını, 1954 ün dünyaya n sürprizler hazırladığını bi miyorsak ta, insanlığa şa kınlık verecek şeyler oldu ğunda da şüphe yoktur.

Bunlar arasında, şimdide az çok bilinenler, yarının n lere gebe bulunduğu hal kında, kısa da olsa, bir fik verebilir:

Meselâ, insan elile yaratı mış cennet dedikleri İmp rial Walley'de bu gün, -gi renlerin söylediklerine gö re- tarlalarda geceleri, sun güneş ışığı altında çalışılma ta ve ekilen bitkiler, bir gür de yetişmekte, sebzeler d makinelerle kendi kendin toplanıp, yıkanmakta ve s ğuk hava tertibatlı kutula ra, hiç insan eli değmede yerleştirilip ambalâjlanmak tadır. Yine aynı yerde, ta vuk, hindi gibi kümes hay vanlarının bile, biçimleri v cesametleri değişmektedi Bunlar da, adeta bir fabr kasyona tâbi tutulmak sure tiyle yetişmekte, etlerini beyaz kısımları arttırılmak tadır. Penicilline gibi bazı lâçlarla civcivler, dokuz ay da büyüyüp yetişmekte v kesilip yenecek hale gelmek tedirler. Halbuki, tabiî şe kilde yetişmeleri üç ayda aşağı olmamaktadır. Kasap lık hayvanlar da, etlerini daha bol ve lezzetli olma için sun'î yapılmış sütle be lenmektedirler.

Yeni keşiflerle, hayatı her sahasındaki işleri mak

Atom enerjisi ile işliyecek b elektrik cihazı.

eler görmektedir. Tehlike-
ri görüp sezen ve haber
eren, resimleri ve tabloları
ynen ve mükemmel şekilde
opya eden, hiç durmadan
endi kendine on beş kilo-
ıetre dosdoğru giden maki-
e adamlar (robotlar) yapıl-
ış ve işletilmeğe başlanmış-
r.

Hele insanların, ruhan ve
edenen neye kabiliyetli ol-
uklarını hiç yanılmadan ve
at'î şekilde tesbit eden e-
ektronik makinelere ne der-
iniz? Bu makineler insanın
üşünce ve duygularını en
ıahrem temayüllerine ka-
ar her hususiyetini mükem-
ıelen okumaktadırlar. Böy-
ece, her insanın hangi sa-
alarda daha çok başarı gös-
erebileceği tesbit edilmek
uretiyle enerjinin israf ol-
ıaması sağlanmaktadır.

Sür'at bahsinde de, yarın-
i dünyada sür'at, bugünküsü
e kıyaslanamıyacak kadar
ok olacaktır. Kozmik şua-
arın insanlar, hayvanlar ve
itkiler üzerindeki tesirini
ıcelemek maksadile sinek,
are, mikrop gibi şeylerle
oldurulup, 400 metre yük-
ekliğe fırlatılan füzeler de
ardır.

Hakat, bu gibi yenilikle-
in yapıldığı yerler şimdiki
ıalde çok gizli tutulmakta-
ır. Bunun sebebi de, henüz
ecrübe safhasında bulunan
azı keşiflerin tehlikeli du-
umlar ihdas etmesidir. Me-
elâ, plutonium tasfiyehane-
erinin yakınında bulunan
Richland kasabasında hiç
kimse sokakta veya tarlada,
ıe olursa olsun, yerde bul-
uğu şeylere kat'iyyen el sür
mez. Zira, bütün bu bölge,
aştan başa, civardaki plu-
onium madenlerinin tesirile
adio activite'ye bulaşmış du
umdadır.

Kısacası, bu gidişle, şimdi
ye kadar kendine mahsus bir
hayatı, bir duyuşu ve düşün-
cesi bulunan insanın yerine;
yeni icatlarla bambaşka ve

Robot işte böyle kendi kendine dolaşabilecektir.

yepyeni bir insan tipinin geçeceği uzaktan uzağa görünmeğe başlamıştır. Allahın yaratmağa rattığı insanın, bundan sonraki atom devrinin çeşitli tehlikelerine kendisini maruz bırakmaması gerektiği için, atomun tesirine dayanabilecek kabiliyette olan robotlar insan yerine iş görecek, çalıştırılacaktır.

Artık, hedefini kendi kendine gidip bulan robotlar bi-

Tehlikelerden korunan Mico adlı elektronik hayvanın ayarlanması.

le yapılmaktadır. Bazı ilim adamlarının düşüncesine göre, hakikî insanın hayatını atomik tesirlerden korumak için, meydana çıkması mukadder ve zarurî olan makine insanlar neslinin, yani robotların duyguları ve beyinleri de bulunacak, hem de bunların her hassası hakikî insandan daha kuvvetli olacaktır.

Bu ilim adamlarından Albert Ducrocq bu konuda, aynen şöyle demektedir:

«Bizzat robotların kontrolü altında bulunacak bir hydro-elektrik santralinin enerjisile, robotlardan meydana gelmiş bir millet mükemmelen faaliyette bulunabilir. Bunlar, kendilerine mahsus usullerle alacakları emirlere göre, her işi, hattâ bir fabrikayı, bir daireyi idare etmek gibi işleri dahi pek âlâ yapabilirler. Hattâ, makineler bile yapıp kurabilirler. 1953 yılının ilk aylarında Amerikalı bir mühendis, tıpkı kendisi gibi bir robot yapabilen bir robot icad etmiştir.»

Haşmet

Şair Haşmet, dilini bir türlü tutmıyarak herkesi hicvettiği için, bir fermanla Keşan'a sürülmüştü. Bir gün, saz şairlerinin devam ettiği kahveye gitmişti. Haşmet'in şair olduğunu duyunca: «Ağa, dediler, bize bir koşma oku, biraz saz çal.» Haşmet, şu beyitle cevap verdi:

Biraz betçe çıkmıştı âvazımız
İstanbulda terkeyledik sazımız.

Bir harem kadını (Ecnebi ressam gözü ile).

Haremden mektuplar: 8

Bayezid'in Kızı Ayşe Sultan'ın Mektubu

M. Çağatay ULUÇAY

II. Bayezit kızlarının hepsini evlendirmiş, damatlarını zengin sancak ve vilâyetlere tâyin etmiştir. Bu devirlerde padişah kızları, eşlerinin vazife gördükleri yerlere beraberce giderlerdi. İşte bu mektupların mühim bir kısmı padişaha İmparatorluğun muhtelif yerlerinden bayram, kandil, Nevruz ve saire tebriki, kocalarının yerlerinin değiştirilmesi, yahut ta bazı kimselerin cezalandırılması hususlarında gönderilmiştir.

Padişah kızları gittikleri yerlerde kocalarile beraber lüks ve tantana içinde yaşarlar, zengin olanları büyük yapılar yaptırmak suretile adlarını ebedîleştirirlerdi. Fakat birçokları da kocaları ölünce, yahut azledilince yokluk ve sefalet içinde yaşamak zorunda kalırlardı.

II. Bayezitin kızlarından Ayşe Sultan, Güveyi Sinan Paşa ile evlenmişti. Kocası ile uzun yıllar mes'ut yaşamıştı. İkinci Bayezitin tahta çıktığı sırada Ayşe Sultan Kütahya kalesinde bulnuyordu. Sinan Paşa, padişahın İstanbula geldiğini, Cem ile savaştığını duyar duymaz kayın babasının imdadma koşmuş, Ayşe Sultana yetecek kadar para bırakmamıştı. Bu durum karşısında Ayşe Sultan, kendisinin ve maiyetinin geçimlerini sağlamak için, Kütahya kalesinde devlete ait bulunan hazineye el koymuş, sarfetmişti. Kale dizdarı parayı isteyince, verememiş, o zaman babasına şu mektubu yollayarak bu parayı affetmesini, dedesi Fatih Sultan Mehmedin kendisine hediye ettiği üsküfü karşılık olarak gönderdiğini bildirmişti:

«Sultan babam zıllullahalel enâm hazretlerinin hezaran hızar acz-ı kusur birle devletlû ve saadetlû mübarek âsitanenize yüzü yüz sürmekten sonra ma'ruz-ı cariye-i fakire budur ki bundan evvel bu cariyenüz mahsusa-i Kütahya'da iken Cem feretaı vaki'olub gelüb Kütahya kal'asını hisar edüb eğretmiye tetbir edicek bu zaifeniz yanında harçlık bulunmayub ve helâllim kulunuzdaki sultan babam devletlû İslâmbul'a suru' idicek istikbale varduğu sebebden âciz ve fru-mande olub zarurî Kütahya kal'asından sultan babam hazretlerine ait yirmi beş bin akçe bulub yekede yekle harceyledim Şimdiki halde kal'a dizdarından taleb olmadığın ol dahi gelüb bu cariyenizden taleb eyledi. Öyle olsa şimdi dahi takatımız olmadığı sebebden merhum mağfur said şehid dedem Sultan Mehmed Han tabe serahu... bir üsküf ata eylemiş idi. Bunda Gelibolu'da satmıya müşteri bulunmayub ve rehinede kimesne kabul eylemediği sebebden zarurî olub ayniyle sultan babam dergâh-ı muallasına is'al olundu. Bâki ferman sultan babam hazretlerinin âli emirlerine ve fevr-i şefkatlerine müteallikdir...

Cariyeniz
zaife
Ayşe el-hakir (1)

Ayşe Sultan babasının sağlığında ve kocasının hayatında iyi günler yaşadı. Edirnede cami yaptırıyordu. Bir çok köyleri bu camie vakfetti. Zaman zaman babasından hediye ve ihsanlar gördü. Fakat, kocasının ölümünden sonra, yokluk ve sefalet içinde yaşadığı anlaşılıyor. Gerçi babası tarafından kendisine tâyinat verilmiş, tahsisat bağlanmış ise de bunun zarurî ihtiyaçlarını karşılamadığı anlaşılıyor:

(1) Top. Arş. No. E. 5544.

Bir garp ressamı, bütün şark memleketlerindeki harem hayatını tasvir eden tablosu...

«Eyyam-ı saltanatımızda, hoş sağ ve selâmet devam-ı devlet duasına ve cemal-i cihan âraya meşgul ve müteşevvika bilme. Min baad der-i Devlete arz-ı hendegi budur ki, elhaletü hazihi kesret-i kılletten iztirab ve infial târi olduğu ecilden la cerem âsitane-i asuman rif'ata arz olunmak istihsan bilinüb keyfiyet-i hâl ve masduk ol-mahal bu mikdara iktifa olundu...» (2).

Hele II. Bayezitin ölümünden sonra, Ayşe Sultanın durumunun felâket halini aldığı görülüyor. Kuvvetli bir ihtimalle bu acıklı mektubun da betbaht Ayşe Sultana ait olduğu, Yavuz veya Kanunîye yazıldığı tahmin edilebilri:

«Devletlû sultanımın hak-i pay-ı şerifine arz-ı hal budur ki, Allan-ı Taalâ sultanımı yetmiş bin dürlü bilâaan saklasun, âmin, Yarab el-alemin. Devletlû sultanım ben karavaşın halini kafirlere vermesün, üç dört yetimlerüm vardır. Beslemiye takatım kalmadı. Bu gün yarın yeyecekleri dahi yoktur. Ol sebebten bir kaç akçe borç olunmuştur. Bir nice kerre hapsolunaum. Şimdikihalde ise otuz akçeye kestiler, elimden dilencilik gelmez. Sultanımdan gayri kimesneden dilencilik edemezim. Devletlû sultanım sayir dilenciye kıyas etmeyüb ceddün ruhiyçün ve sultan babanızın başı için olsun ben karavaşından in'ammı diriğ etmeyüb himmet oluna. Ol yetimlerin dahi kuloğlu olub ulûfeleri olmayub esrgeraan kalmışlardır. Ümmiddir ki, ol yetimlere dahi inayetini diriğ etmeyüb himmet edesiz. Sultanıma dahi ecr-i cemil sevab hâsıl olalar, inşaallahı taalâ.

Karavaşın
Ayşe (3)

Yalnız, yukarıda da belirttiğim gibi, bu mektubun II Bayezitin kızı Ayşe Sultana ait olup olmadığı üzerinde durmak gerekir. Adı geçen Ayşenin II. Bayezitin kızı olması kuvvetle muhtemel bulunduğu gibi, haremden çırağ edilmiş bir cariye olması ihtimali de vardır.

---

(2) Top. Arş. No. E. 10157
(3) Top Arş. No. 11614.

Eski istanbul'dan bir görünüş

İstanbulun en büyük ve ezelî dertlerinden biri de (köpek) dâvasıdır. bu büyük şehir sokakları, tarihin hiç bir devrinde köpek derdinden kurtulamamıştır. Bir ara, bunun çaresini şehir köpeklerini Hayırsızadaya sürmek olmuştu. O zaman İstanbulu ziyaret eden meşhur Fransız karikatüristi Sem, Hayırsızadadaki köpeklerin acıklı halini hem yazısı hem de çizği ile tesbit etmişti. Son günlerde yine gazetelerde sokak köpeklerinden şikâyet edilmesi üzerine, yakın tarihe ait bir fotoğrafı neşrediyoruz.

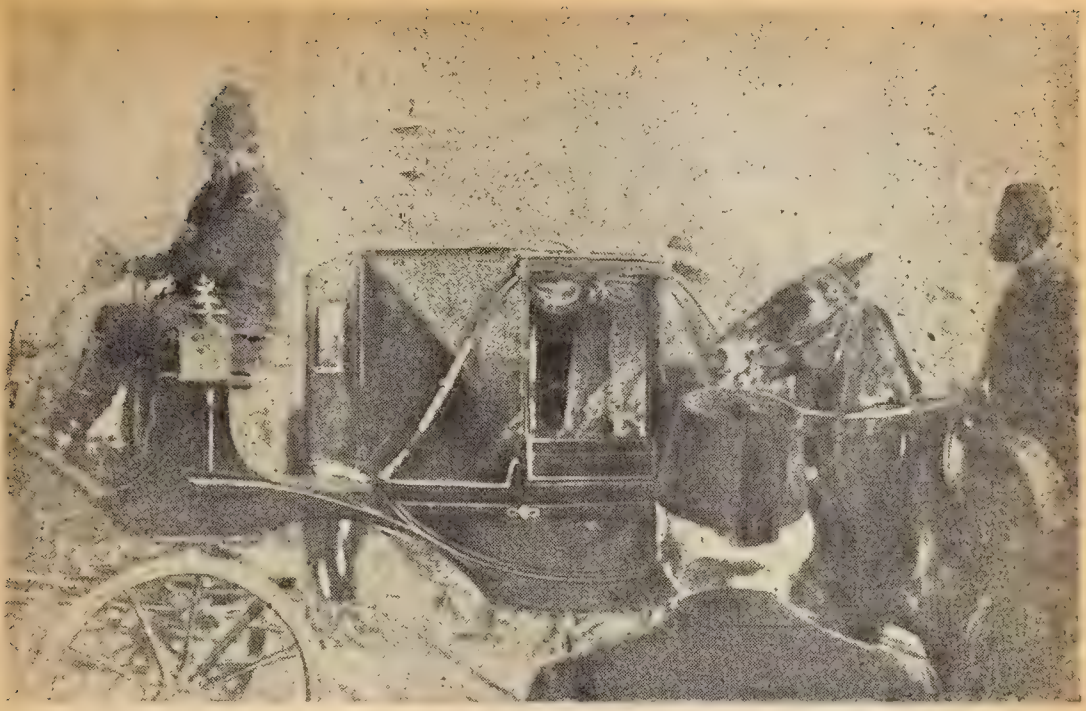

Bir saray arabası, saray kadınlarını muhafızlarla eski köprüden geçerken.

La Martine'in Şark Mektupları: 8

Padişah sarayında ilk Frenk

Şimdiye kadar tercüme edilmemiş olan Fransız edibi Lâ Martine'in Şark mektupları, Hamdi Varoğlunun kıymetli kalemiyle ve üslûbunun zarafeti muhafaza edilerek ilk defa Türkçeye çevrilmiş ve sayfalarımızda neşredilmiştir. Bu sayımızda, Lâ Martine'in İstanbula ait intibalarının son mektubunu okuyorsunuz. Gelecek sayımızda, Edirne hakkındaki mektubunu tarihî resimler neşredeceğiz.

Çeviren : Hamdi VAROĞLU

Zeki, neşeli, nüktedan bir adam olan kesedar efendi, beni kendi oturduğu daireye götürdü. Türkiyede ilk defa olarak, bir parça lüks mobilyeyi, ve Avrupa tarzı rahatlığı orada gördüm. Sedirler yüksekti ve ipekli yastıklarla örtülü idi. Odanın etrafında masalar, tahta raflar vardı. Bu rafların üzerlerinde defterler, kitaplar, coğrafya haritaları, bir de kürrei mücesseme görülüyordu. Bize reçeller ve şerbetler getirdiler. Sanatlardan, ilimlerden bahsettik, bunların Avrupada mevcut olanlariyle Osmanlı imparatorluğundaki beşer bilgilerini mukayese ettik. Kesedarın, bir Avrupalı kadar okumuş, bir Avrupalı kadar bâtıl kanaatlerden âzade bir adam olduğunu gördüm. Herşeyi anlıyordu. Sultan Mahmudun ıslahat teşebbüslerinde muvaffak olmasını istiyordu. Fakat ihtiyar olduğu için, hayatını, dört padişahın mutemedi olarak sarayda geçirdiği için az ümitli görünüyor, istikbale, tevekkülle boyun eğiyordu. Bu metruk sarayın içinde sâkin ve münzevî bir ömür sürüyordu.

Bana herşey hakkında, felsefe hakkında, din hakkında, Avrupa halkının inanç-

ları, muhtelif devletlerin cümhuriyet olsun, kırallık olsun, rejimleri hakkında, siyaset, tabiye hakkında uzun uzun sualler sordu. Herşeyi öyle vuzuhla, öyle sırasında ve öyle selim hisle gözden geçirdi ki, karşımda imparatorluğun en seçkin insanlarından biri bulunduğunu anladım.

Kesedar efendi, bana kürrei mücessemesini getirdi, kendisine seyyarelerin hareketleri, kürenin bölümleri hakkında izahat vermemi istedi. Ne söyledimse hepsini kaydetti, öğrendiği şeylerden çok memnun göründü. Sonra, akşam yemeğini dairesinde yememi ve gece sarayda kalmamı rica etti. İsrarlarına mukavemette çok güçlük çektik. Ancak, arkadaşlarımla karımın, sarayda olduğumu bilmedikleri için, avdet etmediğimi görünce son derece meraka düşeceklerini söylemek suretiyle bu ısrarını yenebildik.

— Filhakika, saraya ilk girebilen frenk sizsiniz, dedi. Bu da dost muamelesi görmenize bir sebep teşkil eder.

Bizi merdiven başına kadar teşyi etti. Bu iç merdivenler, padişah sarayının taraçasından haremin girintili çıkıntılı bahçe yollarına doğru iniyordu. Bir bostancı başı bizi köşkten köşke, tarhtan tarha dolaştırarak, çiçekler, fıskiyeler arasından geçirerek yüksek bir duvara açılmış bir kapının önüne kadar getirdi. Orada, yüz kademden daha yüksek, muazzam pınarlar gördük. Bu ağaçlar orada bir orman kadar sıktı. Çiçek tarhlariyle yer yer bölünen bu ağaçların ilerisinde yemiş ağaçları ve büyük zerzevat bahçeleri vardı ki, zenci köleler tarafından ekilip biçiliyor. Bu kölelerin kulübeleri de ağaçların altında. Bu gayri muntazam bahçeler su yollariyle sulanıyor. Haremden biraz ötede, sarmaşıkların, arsız otların bürüdüğü, içinde baykuşların mekân tuttuğu, Bayezite ait muhteşem bir eski saray var. Taştan yapılmış olan bu saray, fevkalâde güzel bir arap mimari tarzında inşa edilmiş. Kolayca tamiri mümkün ve başlı başına sarayın heyeti umumiyesine muadil olabilir. Fakat perili diye adı çıktığı için hiç bir Osmanlı oraya adım atmıyor.

Topkapı sarayından görülen manzara, dünyanın en güzel manzarası, ve bu saray, nice kanlı hâdiselere sahne olan bu yer, Osmanlı imparatorluğunun doğduğu, büyüdüğü, fakat içinde ölmek istemediği bir bina. Zira, Yeniçerilerin katlinden beri, Sultan Mahmut orada oturmuyor. Yumuşak huylu, zevkine düşkün bir insan olduğu için, devrinin bu kan lekeleri onu rahatsız etmekte. Belki de, İstanbulun mutaassıp halkı arasında kendisini emniyette hissetmiyor, o sebeple, bir ayağını Anadolu kıyısında, ötekı ayağını donanmasında, Boğaziçi kıyısındaki otuz asrayının içinde hissetmeği tercih ediyor. Bu sarayların umumî vasfı ne büyüklükleri, ne rahatlıkları, ne de ihtişamlarıdır. Bunlar, ajurlu, yaldızlı tahtadan çadırlardır. Asıl hususiyetleri, Türk milletinin hususiyetidir. Yani zekâ, ve tabiat sevgisi. Bu milletin, güzel tabiat köşelerine, masmavi denizlere, gölgeliklere, pınarlara, karlı dağlarla çevrili uçsuz bucaksız ufuklara karşı olan meclubiyeti, onun en hâkim insiyakıdır. Bu millet, padişahlarının sarayını, kendi ülkesinde ve belki bütün cihanda mevcut en güzel tepenin yamacına oturtmuş. Bu sarayda, bir Avrupa sarayının ne haricî debdebesi, ne de esrarlı zevkleri var. Yalnız, bir bâkir ormanda gibi, ağaçların serbestçe ve ebedi sekilde serilip serpildikleri, suların sırıltılariyle, güvercinlerin demleriyle dolu geniş bahçeler. Yalnız, daima açık duran bol pencereli odalar, bahçelere ve denize bakan sedler, kafesli köşkler. Padişahlar, bu kafeslerin arkasında oturup, hem inzivanın, he mBoğaziçindeki shiirli manzaranın zevkini tadıyorlar. Türkiyenin her tarafı böyle. Hünkâr ve millet, büyük, küçük herkes, oturacağı yeri intihap ederken bir tek ihtiyaç duyuyor, bir tek hisle hareket ediyor: Güzel manzara görmek. Yahut ,evlerinin vaziyeti veya fakirliği müsait olmadığı, hiç olmazsa birkaç kuş, birkaç ağaç, bir koyun, kulübesinin etrafında, bir köşecikte birkaç tane güvercin sahibi olmak. Onun için, nerede güzel, şirin, lâtif bir tepecik varsa orada bir Türk kulübesi yükseliverir. Boğaziçinde güzel manzaralı bir köşke, bir tepecik, Anadolu veya Rumeli kıyısının güleç bir koyu yoktur ki, bir paşa veya bir vezir oraya bir köşk yahut bir bahçe yapmasın.

Muhteşem bir ufkun karşısında, başının üstünde dallar ve yapraklarla süslü bir ağacın gölgesinde oturup, canı sıkılıncaya kadar tabiati seyretmek, işte müslümanın hayatı budur. İkametgâhlarının intihabı ve tertibindeki hususiyetleri de bu izah eder. Bu milletin hareketsizliğini ve sükûtîliğini de gene bununla izah edebiliriz. Türkler, ihtiraslarla ayaklanıp, içlerinde uyuklayan fakat hiç bir zaman kaybolmayan, yaradılıştan sahip oldukları enerjiyi tekrar bulacakları âna kadar böyle hareketsiz ve sükûtî dururlar. Türk, Arap gibi geveze le iktifa eder, hulyaya dalar, değildir. Tabiatin zevkleriyle tefekküre dalar ve dua eder. O bir kalender millettir. Her şevi tabiatten alır, her şeyi Allaha bağlar. Allah her zaman aklında ve dudaklarındadır. Allahı kısır bir fikir olarak düşünmez, elle tutulur, asikâr, pratik bir realite olarak kabul eder. Kuvveti, ilâhi iardeve mütemadiyen tapmasındadır, mezhebi, kaza ve kadere inanmadır. İnsan bu imana sahip oldukca dünyayı aynı derecede kolaylıkla ve sükûnetle fetheder ve kaybeder.

Meclis-i Mebusan'ın basılması ve Malta'ya nefyedilenler

Yazan :
KANDEMİR

Dört sayı sürecek olan bu seri yazı, arkadaşımız Kandemir'in yeni vesikalarla hazırladığı bir seridir. Yeni Tarih Dünyası «Eski devirler» olduğu kadar, yakın maziye ait hâtıralara da sayfalarında geniş yerler vermekte devam edecektir.

Meclis başkan vekili Abdülazız Mecdi efendi padişahla vuku bulan mülakatı ve bilhassa padişahın halkı koyun sürüsü sayan zihniyet ve sözlerini anlatırken, mecliste kıyamet kopmuştu. Bu sırada, meclis muhafız taburuna mensup bir yüz başı gelerek, henüz kürsüde bulunan başkan vekilini selâmlayıp:

— Efendim, demişti; bir İngiliz zabiti geldi, Rauf bey le Kara Vasıf beyi istiyor.

Bu sözler, zaten müthiş bir galeyan ve kaynaşma içinde çalkanıp duran meclis te bir bomba gibi patladı. Asabiyet ve heyecanla yerlerinden fırlayan mebuslar, yumruklarını sıka sıka:

Vuralım, kıralım... tarzında bağıraşarak, köpürüyorlardı. Her kafadan bir ses çıkıyor, bir coşkunluk, bir gürültüdür gidiyordu.

Sonunda Yusuf Kemal bey, sinirleri yatıştıracak bir çare bulmak isteyerek, sesini yükseltti, bir şeyler söyledikten sonra:

— Bu işde asıl kararı verecek olan, Şüphe yok ki, Rauf beyin bizzat kendisidir; deyince, Rauf bey de başkan vekiline hitabetti:

— Burada bir muhafız taburumuz var. Emir verin vazifesini yapsın!

Fakat başkan vekili bunu yapamadı; dedi ki:

— Başkan Celâlettin Arif bey gitmeden önce, mecliste kan dökülmemesi için emir verdi.

Bunun üzerine Rauf bey de:

— Benim kararım var. Fakat bu kararımı tatbik ederken, arkadaşlarımın mütees sir olmamaları için bekledim. Şimdi.. diyerek Trabzon mebusu Ali Şükrü beye (1) döndü:

— Git İngiliz zabitine söyle; gelsin beni cebren alsın! alsın!

Ali Şükrü bey gitti ve şu haberi getirdi:

— Efendim, İngilizler telefon ediyorlar; daha kuvvet istiyorlar.

Rauf bey tekrar Ali Şükrü beye:

— Git, dedi; söyle, mecliste kan dökmeğe sebep olmasınlar. Madem ki, beni istiyorlar; «Müzakere halinde bulunan meclisten Rauf beyi cebren aldık» diye bir vesika yazıp imzalasınlar.

İngiliz zabiti bu teklifi derhal kabul ediyor, istenen vesikayı imzalayarak veriyor, Rauf bey de başkan ve-

Rauf Orbay, Millî Mücadele yıllarında Atatürk ile beraber.

kiline takdim ediyor ve Kara Vasıf beyle İngilizlere teslim oluyor.

Acaba niçin böyle yapıyor? O sırada mebuslardan bazılarının da teklif ettikleri gibi, İngilizlere görünmeden kaçmak imkânı varken, hattâ daha önce, meclis başkanı Celâlettin Arif bey gibi ortadan kaybolmak ta pek âlâmümkün iken, neden bile bile bu vaziyeti ihdas ediyor, düşmana teslim oluyor? Bu muammayı, daha doğrusu bu «millî dâva uğruna kendi kendisini tarif edilmez bir felâketle feda etmek» kahramanlığının sebebini anlatmadan önce, taarruza uğrayan millet meclisinin âkıbetini anlatalım:

Merhum Yunus Nadinin de dediği gibi, Rauf bey, (Rauf Orbay) o zaman İstanbulda Anadolunun en büyük, hattâ başlıca temsilcisi idi. Tevkifinden önceki son meclis toplantısında dahi, bu temsilciliğini açıkça belirten sözler söylemekten çekinmemişti. İngilizler de zaten bunu böyle bildiklerinden, koskoca meclisten onunla, en yakın mücadele arkadaşı Kara Vasıfı alıp götürmüşlerdi.

Fakat, meclis uğradığı bu taarruz, yediği bu darbeden sonra, üyelerinin çoğunluğu serbest bırakılmış bulunmasına rağmen, artık meclislikten çıkmıştı.

Esasen, Biraz sonra anlatacağımız veçhile, Rauf Orbayın da kendisini feda etmek suretiyle, güttütü gaye ve istediği netice bundan ibaretti. Bu sebeple meclis 16 Marttan sonra,ancak bir defa, o da teşehhüt mikdarı toplanmış, bunda da, uğradığı taarruzu kısaca protesto ederek, dağılmıştı.

Osmanlı mebuslar meclisinin bu son oturumu, 18 Mart Perşembe günü yapıldı. Başkan Celâlettin Arif bey, hâlâ meydana çıkmadığından, başkanlık mevkiinde birinci başkan vekili Hüseyin Kâzım bey vardı. Bir önceki zabıt okunduktan sonra, Sinop mebusu doktor Rıza Nur beyle, aralarında Erzurum mebusu Hüseyin Avni, Bolu mebusu Tunalı Hilmi, Gümüşhane mebusu Zeki, Trabzon mebusu Hüsrev beylerin de bulunduğu 17 mebusun verdiği şu takrir okundu:

«Harb-i umuminin memleketimiz hakkında pek nâ müsait şartlar dahilinde sona erişi hasebiyle, elim bir tarihî vazife ifasına davet olunan meclis-i meb'usan, son defa makarr-ı hilâfet ve saltanat-ı seniyyede ahval-i fevkalâde tahaddüs etmesi ve meşrutiyetle idare olunan memleketlerin hepsinde mil let vekillerine temin edilen masuniyet ve muafiyetlerden vekayiin ilcasiyle mütenezzi olması sebebiyle, meb'usluk vazifelerinin icaplarını memleketin bu günkü vazivetiyle telif imkânından mahrum kalmıştır. Her seyden evvel, fikir hürriveti ve vicdan istiklâline vabeste olan bu mukaddes vazifenin emniyetle yapılmasına imkân verecek bir hal ve vaziyetin tahassülünü bekliyerek, umumî toplantı larm te'hirini teklif ederiz.»

Bu tarihî teklifin okunmasından sonra, çok heyecanlı ve mütessir bir halde, titreye titreye kürsüye çıkan Sinop meb'usu ve takrir sahibi doktor Rıza Nur bey, tarihin eşiğinde son dakikasını yaşayan Osmanlı mebuslar meclisinin kubbesi altında çınlayan son sözlerini şöyle söyledi:

«— Arkadaşlar!.. Mühim bir an-ı tarihi yaşıyoruz. Bu devlet ve millet, bu zamana kadar böyle büyük bir musibete duçar olmamıştı. Osmanlı payitahtı ve İslâm dârülhilâfesi bu gün ecnebi devletlerin müsellâh işgali altına geçmiş bulunuyor. Bunu icabettirecek hiç bir hal ve sebep yoktur. Osmanlı meclis-i meb'usanı tecavüze uğradı. Meb'us arkadaşlarımızdan Rauf, Kara Vasıf, Faik ve Şeref beylerle Numan -usta- efendi meclis-i meb'usandan işgal kuvvetleri tarafından cebren alınıp tevkif edildiler.

Bu hal, hukuk-u esasiye düvele tamamiyle muhaliftir. Kayıtsız şartsız vicdan ve fikir hürriyetine malik olmayan bir meclis-i meb'usanın serbestçe kararlar vermesi mümkün olamıyacağından, millet vekillerinin masuniyetine karşı yeltenilen bu tecavüzü, şiddetle protesto ediyoruz. Bu protestomuzun bütün dünya teşrii heyetlerinin ve bilhassa bilcümle parlamentoların anası olan büyük Britanya parlamentosunun ve bu gibi tarihî vakalara defalarca sahne olmuş olan Fransız ve İtalyan parlamentolarının kulaklarına vasıl olmasını temenni ederiz.

Bu gün, üstümüzde bulunan millî vazifeyi ifaya, yazık ki, ancak bu derece kadiriz. İşte bu sebeplere binaen, verdiğimiz takrirle bir teklifte bulunuyoruz. Bu takririmizi millî bir vesika olarak tarihe tevdi ediyoruz.»

Doktor Rıza Nur beyin bu heyecanlı sözleri, zaten heyecan halinde bulunan meclisi büsbütün heyecanlandırmış; bu millî bir felâketin derin ıstırabı şeklinde içlere akmıştı.

Takrir, derin bir matem havasının sessizliği içinde, çoğunlukla kabul edildi ve bununla birlikte, Osmanlı meb'uslar meclisi de, artık tarihin derinliklerine emanet edilmiş oldu.

(1) Büyük Millet Meclisinin ilk devresinde, Ankarada Giresunlu meşhur Topal Osmanın canına kıydığı zattır.

Türkler ve Avrupa

O

İngilizce History to Day mecmuasının eylül 1953 sayılı nüshasında dünyaca tanınmış tarihçi Bernard Lewis İstanbulun fethi münasebetiyle bir makale yayınlamıştır. Bernard Lewis'in bu yazısı, Türk içtimaî adaletini bütün delilleri ile ilk defa ilim âlemine ispat etmektedir. Arkadaşımız kıymetli tarihçi M. Çağatay Uluçay'ın kısmen tercüme ve kısmen tahlil ile naklettiği yazıyı okuyucularımıza sunuyoruz.

O

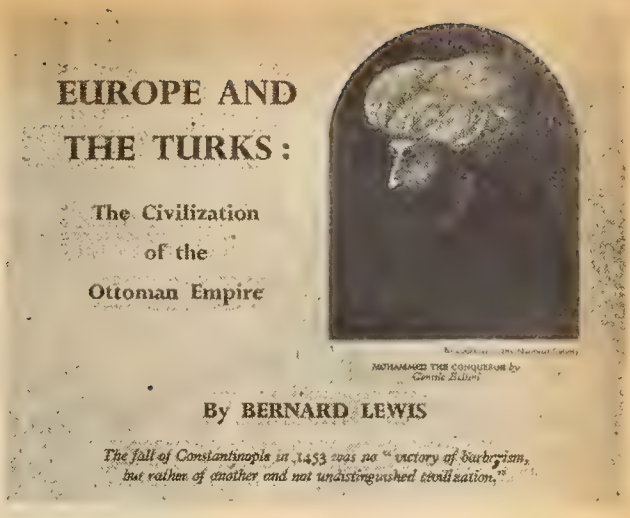
EUROPE AND THE TURKS:

The Civilization of the Ottoman Empire

By BERNARD LEWIS

The fall of Constantinople in 1453 was no "victory of barbarism, but rather of another and not undistinguished civilization."

Makalenin ilk sayfasını gösteren klişe.

Fethin beşyüzüncü yıl dönümü, memleketimizde olduğu kadar, dışarıda da büyük tepkiler yarattı. En az Türkiyede yayınlanan eserler kadar, yabancı memleketlerde de neşriyat yapıldı.

İstanbulun fethi dolayısiyle yazılan makalelerden birisi de, Londra üniversitesi profesörlerinden Bernard Lewis tarafından «History to day» dergisinin Ekim 1953 sayısında «S. 673 - 680» «Avrupa ve Türkler» başlığı altında yayınlandı.

Profesör Lewis, bir kaç Batı dille Arapça ve Türkçeyi mükemmel konuşan bir bilgindir. Londra üniversitesinde Arab tarihi okutmaktadır. Yakın Doğuda, bilhassa Mısır, Türkiye ve Filistinde uzun incelemelerde bulunmuştur. İstanbulda Topkapı sarayı arşivi, Başbakanlık arşivi ve önemli kütüphanelerimizde tetkikler yapmış; bu hususta, türlü konulara ait makaleler yayınlamıştır.

Profesör Lewis Türkiyeyi ve Türkleri yakından tanır, burada birçok dost ve arkadaşları vardır. İstanbulun fethini ele alarak Türkler ile Avrupalılar arasında mazide olan gerginliğin ve husumetin sebeplerini araştırıyor ve bunu anlayışla da cevaplandırıyor.

İşte biz bu yazımızda, profesör Lewis'in işaret ettiği meseleleri burada ana hatlariyle göstermek istiyoruz.

Profesöre göre, Müslümanlarla Hristiyanların arasının açılması, Hazret-i Muhammedin Müslümanlığı kurması ve yaymağa çalışması ile başlar. Din ayrılığı ve Türklerin Hristiyanlarla yüzlerce yıl savaş yapması, Türk korkusunun Avrupada yerleşmesi, yıllar geçtikçe artmıştır.

Muhammetten sonra yerine geçenler Suriye, Filistin, Kuzey Afrikayı fethettiler, buralardaki Hristiyanları Müslüman yaptılar. Bu durum Avrupada, Müslümanların Hristiyanlara karşı açtığı ilk sefer ve savaş sayılırdı. Daha sonra Türklerin Anadoluyu fethederek Süriye ve Filistini Türk idaresine almaları, Bizansı tehdit etmeleri, gözleri taassuptan dönmüş Hristiyanları silâh-

History to Day mecmuasında neşredilen mevleviler resmi.

landırdı. Bu suretle tarihin en uzun süren Haçlı Seferlerinin yapılmasına yol açtı.

Osmanlı Türkleri, Haçlı Seferlerinin öcünü almak amacile Hristiyan Bizans ve Balkanlara akınlara başladılar. Müslüman olan Türklerin Balkanlara geçişi, Hristiyanları tekrar silâha sarılmağa sevketti. Türk ordularını durdurulmak için, sürekli Haçlı Seferleri ve savaşları oldu. Bu savaşların hepsinde düşmanlarını yere seren Türkler, Avrupada ilerledikçe, onlara karşı duyulan kin ve korku da çok arttı.

Bu gerkinlik, dinî taassup, uzun yılların Avrupa üzerinde yarattığı Türk korkusu sonradan Batılıların Yunanlıları sevmeleri, çöken İmparatorluktan ayrılan milletlerin, fena durumlarını Türk idaresine atfetmeleri ve bu alanda geniş ölçüde propaganda yapmaları yüzünden daha çok arttı. Bu duygularla dolu olan Avrupalı seyyahlar, tarihçiler ve diplomatlar Türkiye hakkındaki eserlerini tarafgirâne yazdılar. Bunların çoğu Türkiyeyi bilmiyordu. Türk sosyetesine giremiyordu. Edindiği bilginin çoğunu kendileri gibi Hristiyan olan azınlıklardan alıyorlardı. Onlar da verdikleri bilgide, Türkleri ne kadar fena göstermek işlerine geliyorsa, o kadarını yapıyorlardı. Bunların kitaplarını okuyanlar, Türk düşmanlığı ile içleri yananlar, Osmanlılar için «konuşulmaz vahşiler» diyorlardı. Bununla beraber, Türkleri övenler de vardı. Osmanlıların Protestanlara yardım etmeleri, bu mezhep mensupları arasına çok iyi karşılanmış ve Osmanlı Türklerine kurtarıcı gözü ile bakılmasına sebep olmuştur. Daha sonra, Osmanlılarla Macarların Panslavizme karşı birleşmeleri, Pan-tutanist politika gütmeleri, Avrupada Türklerin centilmen diye anılmalarına sebep olmuştur.

Batılı tarihçilerin hataya

Bozcaadanın Venedikliler tarafından kuşatılması.

düşmelerinin başlıca sebebi, Türk arşiv ve kaynaklarına başvurmadan eserler yazmalarıdır. Halbuki, Türklerin zengin arşiv ve kütüphaneleri vardır. Bu vesika ve eserler incelenirse, Osmanlıların kültür ve organizasyon sahasında gayet verimli ve yaratıcı hareket ettikleri görülür.

Türklerin İstanbulu fethi, Avrupada, «Barbarizmin Hrsitiyanlığa zaferi» diye yorumlanmış, günlerce bu hususta matem tutulmuştur. Halbuki İstanbulu alan Osmanlılar Barbar değildiler. Kökleri çok eski devirlere kadar uzanan bir medeniyetin mümessilleriydiler. Orta Asyada kurdukları türlü medeniyetlerle insanlığa hizmet ettikleri gibi, Müslümanlığı kabul ettikten sonra da, bu medeniyet ve dinin yayılması için çalıştılar. Türk medeniyeti Avrupada bilinmediği için, Avrupalılar Osmanlılara barbar dediler. Fakat yukarıda belirttiğim sebepten, İstanbulun 1453 te fethi, «barbarlığın değil, fakat çok bilinmeyen bir başka medeniyetin zaferi idi.

Fatih Sultan Mehmet İstanbulu alınca, muzaffer ordusuna, şehri üç gün yağma etme izni verdi. Fakat, dördüncü gün şehrin kültür ve medeniyet eserlerinin yağma edilmesini yasak etti. Bunların korunması için gereken emirleri verdi. Halbuki, Lâtinler Hristiyan oldukları halde, İstanbulu zaptettikleri zaman şehri yakıp yıktılar. Osmanlılar İstanbulu

fosil halinde buldular. Fakat, buraya yaptırdıkları camiler, imarethane, medrese, hastahane vesaire eserlerle muazzam bir imparatorluğun muhteşem merkezi haline koydular.

Avrupalılar, Türklerin kötü idareci ve soyguncu olduğunu söylerler. Halbuki arşivlerdeki malzeme, Türklerin ne kadar güzel bir idare sistemi kurduklarını açık surette göstermektedir. Tersine olarak vesikalar, İmparatorlukta nüfusun 3 misli arttığını, halkın refah ve saadete kavuştuğunu ispat etmektedir. Osmanlı idaresi Arap memleketlerine barış ve emniyet getirdi. Balkanlara birlik ve düzenlik verdi. Balkan yarımadasındaki karışıklık ve mücadele sona erdi. Aristokrasi yıkıldı. Bunun yerine birleştirici dirlik rejimini kurdu. Buralarını askerlerine ve memurlarına dağıttı.

Bu rejimde çiftçiler serbesttiler. İstedikleri gibi hareket ediyorlardı. Dirliği kuranların Sinyorlar gibi imtiyazları yoktu. Halktan yalnız vergi alırlardı. Arazinin parçalanması ve bir elde toplanmasını meneden Osmanlı kanunları, köylüleri ve halkı daha mes'ut ediyordu. Osmanlılar, fethettikleri memleketlere barış getirdiler. Bu memleketler halkı, hudutlarını koruyan Türk süngülerinin gölgesinde rahat çalıştılar. Sayıca çoğaldılar ve refaha kavuştular.

Osmanlı hükümdarlarının müstebit olduğu iddia edilir. Şüphesiz ki padişah demokrat değildi. Tanrı kanunlarını tatbik eden, koruyan dürüst bir despottu. Fakat, sultan da istediği gibi hareket edemezdi. Çünkü oda, bu ilâhî kanunlara itaat eden müslüman kullardan biri idi. Bu ilâhî kanunlar, ona bir takım despotik haklar veriyordu. İmparatorluktaki bütün halk -Müslüman ve Hristiyan- bu haklara saygı göstermek zorunda idiler.

Türklere atfedilen diğer bir kusur da taassup ve toleranssızlıktır. Eğer biz bu hükmü bugünkü demokratik mânada; fark gözetmeme anlamına alıyorsak, doğrudur. Evet, Müslümanlarla Hristiyanlar arasında fark vardı. Fakat bu, yalnız Osmanlı imparatorluğunda değil, bütün dünyada böyle idi. Bilâkis bu hususta en toleranslı millet Osmanlılardı. Balkanların ne din, ne dil, ne de teşkilâtlarına dokundular. Balkan devletleri Osmanlılardan ayrılınca dilleri, dinleri ve kültürlerile birer müstakil devlet olarak meydana çıktılar. Halbuki, bugün İspanyada bir tane Müslüman omladığı gibi, Arapça da yoktur.

Avrupa diplomat ve seyyahlarının yanlış anladıkları ve izah ettikleri diğer bir şey de, «reaya» kelimesidir. Bunun Hristiyan teb'aya verildiği ve «Sığır» anlamına geldiği söylenir. Halbuki, bu terim, XVIII. yüzyılın ortasına kadar din farkı gözetmeksizin imparatorluğun çift çi halkına verilen bir isimdi. Böylece, Müslüman çiftçiler de reaya idiler. Fakat şehirlerde yaşayan Hristiyan lar reaya değillerdi.

Reaya kelimesi Arapçadır. Hayvanların mer'alarda ot yemesi anlamına gelen «Ra'y» kelimesinden çıkmadır. Hayvan sürüsü anlamına gelir. Avrupalılarm bu kelimeyi sığır anlamına kullanmaları XVIII. yüzyılda Osmanlılara da geçti. Onlar da bu kelimeyi asrın ikinci yarısından sonra bu anlamda kullandılar.

Osmanlı İmparatorluğunun çökmeğe başlamasile, Türklerin hareketleri değişti. Osmanlı kültürü, başlangıçtaki hale düştü. İdare bozuldu; mağlubıyetler, iç ayaklanmalar, baskı, zulüm ve istibdadı arttırdı. Şüphe, nefret ve korku Türklerin değişme ve idarelerinin bozulmasına sebep oldu.

İstanbul ve Balkanları zapteden Osmanlılar, Müslüman ve medeni bir millettiler. Osmanlıların dedeleri XI. yüzyılda Anadoulya, XIV. yüzyılda Balkanlara, dolayısiyle Avrupaya yerleştiler. Yunan, Slav ve Arnavutlarla karşılaştılar. Devamlı ordularını ve devlet adamlarını bunlar arasından seçtiler.

Şüphesiz İstanbulun fethi, Avrupa ve Hristiyanlığın mağlubiyeti idi. Fakat o, barbarizmin değil, pek iyi bilinmeyen başka bir medeniyetin zaferi idi.

Belki Hristiyanlar için Türklerin Ayasofyaya yaptığı dört güzel minare bir tecavüz sayılabilir. Fakat, hiç bir zaman tahrip değildir.»

Memleketimizde ilk sigara fabrikası

Memleketimizde ilk sigara fabrikası imtiyazı, Osmanlı Bankasının tavassutu ile 1884'te bir Fransız şirketine verilmiştir. İlk imtiyaz müddeti 30 yıl idi. Müddet, Trablusgarp harbi zamanında bitti. Devletin paraya, şiddetli ihtiyacı vardı. Yüzde altı faizle Reji idaresinden 10 milyon lira borç alındı. O devirlerde bu kabil borç almalar, büyük bir malî başarı sayılırdı. Reji idaresi fırsatı kaçırmadı; imtiyaz müddetini 15 mil daha uzattırdı.

Bu reji idaresi, Osmanlı devletini yarı müstemleke haline getiren müesseselerdendir. 30 yıl içinde memleketimizde 67.734.693 altın lira hasılât yapmıştır ve bunun yarısını kâr teşkil ediyordu.

Tarikatlerin tarihine toplu bir bakış : 7

Rumîlik ve İsmâilî Rumî

Yazan: Cemaleddin Server REVNAKOĞLU

Bir müddet burada, - «ârâm ederek» -; Kırklar'dan, (Kırk veli'den) mürekkeb kutub'lara, Kutbiyat makaamına riyaset (başkanlık) etmek sûretiyle, rûhânî vazîfelerini yapub, bitirdikten sonra - Hızır aleyhis-selâm'ın husûsî bir emriyle - Tophâne taraflarına geçiyorlar.

Artık İsmâil-i Rûmî, İstanbulda kendi yerini bulmuştu. Burası onun hem temelli oturacak yeri, hem de bu şehrin içinde, yenide baslayan irşad sahasının daha esaslı ve kuvvet'li olarak kökleştiği, merkezî bir noktadır. Burada, uçurumlar üzerinde, binlerce insanı uyandırmak, binlerce insana ma'rifet, hakikat yollarını göstermek üzere Kaâdrîhâne isimli büyük bir irşad mektebinin yükseldiğini görüyoruz. Allah yolunun adamlarından, hayır sahiplerinden, Hacı Pîri'nin (vefatı Hicrî: 1040) (1) Allah rızası için gönülden bağışladığı bağlar, bostanlar içinde çok eski bir kilise teferruatının üzerin de parlayan, hizmet ve himmet sahası gittikçe genişleyen bu büyü mekaam, İsmâil-i Rûmî'nin kendi bedeninden yaptırılmış, kendisini Sofulardan buraya gönderen Hızır Aaleyhisselâm tarafından da şekli ve tarzı tarif edilerek mâ'nen plânı çizilmişti.

İsmâl-i- Rûmî, etrafını saran binlerce müridi, kendi irfanına ve insanlığa yakışacak şekillerde yetiştirmek, teslîk ve terbiyesi altına giren dervişleri, gittikçe çoğaltmak suretiyle, İstanbul'a getirdiği tarikatini, ciddî ve ilmî usullerle teşkilâtlandırp kkolayca tanıtmağa ve yaymağa muvaffak olmuşlardır.

Sivasda, «Çayırağzı» semtinde, Kaadirîyye'nin «Hâlisiyye» şu'besinden; bir adı da «Nûr Alî Baba» olan «Nûr Alî Baba» dergâhının, sondan bir önceki şeyhi: Alî Baba evlâdından Seyfüddîn Efendi merhum.

Bugünkü teşkil'âta göre, Galata'nın şimal-i şarkîsine (Kuzey doğusuna) yani, Tophane ve Salrpazarının üstüne rastlayan bu tarihî bina, İstanbul halkı arasında, üç asırdan fazla bir zamandanberi «Kaadrîhâne» diye bilinir.. Bütün tarikat mensupları, burasını Kaadrî - Rûmî Âsitanesi, (Bağdat'dan sonra Kaadrîliğin ikinci merkezi) sayarlar ve ziyadesiyle sayğı gösterirler. Memleketin ne tarafından olursa olsun; (Anadolu, Rumeli, Arnavutluk) gibi yerlerden Halîfelere verilen icazetnamelerin hepsini, - diğer Âsitanelerde yapılması âdet olduğu üzere - Kaadrîhane şeyhinin, teberrûken tasdik ve tasvib etmesine, - mutlak ve değişmez bir usul halinde - son derece dikkat ederler.

Kaadrîliği, asırlarca evvel ilk defa İstanbul'a getiren, kendi tarikatinde müctehid ve müceddid büyük bir Türk Velîsinin, yine asıalrr boyu burada yatması, etrafmdaki çevirme mezarlıkta ise, isimleri ilim, san'at ve tasavvuf tarihimize geçmiş mühim şahsiyetlerin - kıymetdâr kitâbeleriyle birlikte medfûn bulunması, husu siyle dergâh-ı- şerifin, Arkeolojik ve Turistik hususiyetle

ri bulunan efsânelere karışmış çok eski ve tarihî bir kilise kalıntısının üzerine yaptırılmış olması, her devirde hemen her Padişah tarafından alâka görerek. dergâhın ve çevresindeki dairelerin daha mükemmel şekillerde tekrar tekrar tamir ettirilmesi ,zaman zaman vakıflarının arttırılması, kezâ İsmâil-i- Rûmî'nin göçüşünden sonra, kaaim-i mekamı olarak yerine geçen: İlâhiyât sahibi mutasavvıf şairlerden, ced be ced Tâhir sülâleden damadı, halefi ve halifesi: Arap Şeyh Halil Efendi'den başlıyarak irşad mekaamının, daima ayni nesilden, şerîf ve afîf bir aileye mensup irfanlı, faziletli şeyhlerin necîp ellerinde temsil ve idare olunması, İsmâil-i- Rûmî mekaamının maddî ve ma'nevî değerini, her devirde, her asırda gittikçe arttırmış, ve bu gün önem verdiğimiz emsalsiz kıymetteki klâsik tarihî eserlerimiz arasında, tetkik ve ihyâ olunması lâzım gelen üstün mevkie çıkarmışdır.

Bir kaç yabancı eserle, eski vesikaların, ve bir haritadan faydalanan muhterem Mırmıroğlu'nın, bugün için hakikate en yakin bir ihtimal ve ihtiyatla, - kıymetli bir yazısında - tesbit ettiğine göre; o zamanlar «Elea» denilen Tophâne'nin üst taraflarında, büyük Kostantin'in ikinci defa yaptırmış olduğu ve şimdi Kaadrîhane tekkesinin altında kalan bu tarihî kilisenin adı: «Ayion-Makaveon» dır.

Vakıflar idaresi namına, Eski Eserleri Koruma Kurulu'nun çok yerindeki kararıyle bu kıymetli eserin muhafızlığına tayîn edilen: Yüksek tahsil görmüş, yabancı dile vâkıf klâsik tekke musikimizi,, zamanımızda en iyi bilenlerden biri olan, burasının son değerli çocuğu: Şerîf İsmâil Gavsî Erkmenkul'un mütemadî dikkat ve nezareti altında, bu güne kadar ma'muriyetini muhafaza edebilmiş olmasına, memnun ve müteşekkir kalmalıyız. Fakat bugünkü haliyle, bakılmaya çok muhtaç bir durumdadır. Alçı pencereleri, divar nakışları, çatı kenarları, daimî surette yağmur altında bulunuyor. Tevhidhâne'ye giren ve bir tarafı hazîre'ye açılan iç avlunun üstü, zemîn taşları günden güne harab olmakda..

Tekkenin altındaki geniş tünelde, üç dört masura kalınlığında suyu olan iki büyük çeşmeden, bağçede ve içeride müteaddid sarnıçlardan, Türk hamamını andırır tarzda yaptırılmış ayazmadan ve kilise altı mezarlığından, büyüklü küçüklü papas odalarından başka; mazbut rivayete göre Tevhidhane kapısının eşiği altında, kilisenin ma'ruf rahibi Elyazez'in mermer lâhdi vardır.

Milâd'dan 160 küsur sene önce, dinlerini müdafaa yolunda canlarını feda eden ve bundan dolayı hıristiyanlarca «Azîz» ler arasında sayılan yedi Yahudi çocuğu da, burada yatmaktadır. Bu sebeple her sene Ağustosun birinci günü, bunların ruhlarını tâ'zîz için Patrikhanede ruhânî âyîn yapılır. Müzeler idaresinde buna dair ayrı ayrı dosyası ve fisleri hâlâ mevcut bulunan Kaadrîhanenin, tarihî kıymeti ve turistik durumu böylece tesbit ve tâ'yin edilmiş olduğu halde, şimdi câmi' olarak beş vakitte cemaate açılan tekkenin aylardır imam ve müezzini gönderilmemişdir.

★

Mısırlı Şeyh Ahmed ve Bağdadlı Şeyh Seyyid Feyzullah Efendilerden aldığı iki icaze ve işaretle İstanbul'a gelen, Tophanede, Kaadrîliğin merkez tekkesi olarak uyandırdığı Kaadrîhane'de binlerce mürid, şeyh ve halîfe yetistiren İsmâil-i- Rûmî, artık kendi nâmına yaydığı ayrı bir şu'benin kurucusudur. Eşşref Rûmî'den sonra da diğer pîr-i- sanî - ikinci Pir (2) sıfatiyle tanındığını görüyoruz. Mezar taşında okuduğumuz gibi, o, artık: «Sultan Abdülkâadir-i- Geylânî hazretlerinin, vâsıl-ı- kerâmât-ı- ulûmu, ve nâil-i- füyûzat-ı- kayyûmu» olmuşdur.

Yeni tarikatine yeni «içtihad» lar getiriyor:

Meselâ; kreme çalan beyaz rengde, üst ortasıd kendi çuhasından düğmeli, sekiz «Terk» li (dilimli) Rûmîye tacını, - kendilerinin ebedi haya ta nail olduklarına ve Besmele-i şerîfenin 19 harfine işareten - 19 Tığlı, 7 renkli «Rûmî ye gülü» nü i'mal ve ihdas eden kendileridir.

Bunlardan başka Eşrefiyye usulünden farklı olarak ayrı bir devran tarzı tertib ettiklerini, Evrad-ı- Şerîf'e bazı küçük ilâveler yaptıklarını, tarikatin esasından sayılan Seyr-ü- sülûk'ü, kendi usul ve içtihadının icaplarına göre yeniden düzene koymuş olduklarını biliyoruz.

Keza Sultan Ahmd Cami-i- şerifinin açılışında, ilk defa ve bizzat Kaadirîyye usuliyle «Mukabele» - âyîn-i- şerîf icra eden İsmâil-i- Rûmî olmuştur.

Bu güzel ma'bedin temellerî atılırken: -teberrüken dua eden - bundan dolayı kendisine: «Temel Şeyhi» denilen Celvetiye tarikatinin tanınmış Pîri: Şeyh ve şâir Azîz Mahmud Hüdâî de, camiin küşadmda ilk Cum'a hutbesini okumuşdur.

Halvetiye'nin «Remazaniye» şubesine bağlı «Cihangiriye» kolunu meydana getiren, bu sebeple «Cihangîrî» diye bilinen, aslen Harputlu olan: Şeyh Hasen Bürhanüddin Efendi ise (Vefatı: 23 Rebiülâhır 1074) Cum'a vâ'ziyyesine mahsus kürsüde, ayni günde derse çıkmışlardır.

Rahmetli Sadık Vicdanî Bey. «Tomar» ında bu bahse temas ederken;

— «... Rical-i- şemsiyye-i- Halvetiyye'den Eşşeyh Abdül-Ehaddünnûrî, - Kuddise sirrehû - kürsüde vâ'zu nasihat vazifelerini deruhde eylemişlerdir..»

Diyor ki, bu, olamaz. Zira Sultan Ahmed vcami-i- şerifinin inşasına, 1018 - 1609 da

başlanılmış, 1025 - 1616 da bitirilmişdir.

Halvetiyye'nin Şemsiyye-i Sivasiyye büyüklerinden bulunan Abdülmecid-i Sivasî'nin hemşiresi çocuğu: Şeyh Abdül Ehadünnûrî ise, yani bilinmiş adiyle: «İmâm Nuri», Hicrî 1013 tarihinde Sivas'ta doğmuş, İstanbul'a ancak 1033 de gelebilmişdir.

Fatih Çarşambasında, Fethiyye civarında, Halvetiyye ve Bayramiyye'den meşhur Kızlarağası «Mehmed Ağa tekkesi»nin altıncı şeyhi: Vâiz Yusuf Sinanüddin Efendi zade Mehmed Efendi'nin vefatiyle bu tekkeye, 1033 senesinde Şeyh olmuş, 1041 de Fatih, 1051 de Bayezid ve daha sonra da Ayasofya kürsü şeyhliğine tayin edilmişdi. Bu tarihlerden önce, dayısı Abdülmecid-i Sivasî ile beraber tahsil için İstanbul'a geldikleri, ma'lûm ise de, bu ziyaretin, pek genç yaşta ve henüz talebe bulunduğu bir zamana rastladığı muhakkadır. Zira, tahsilini bitirmeden, - Fatih cami'inden başlaması usulden olan - kürsü şeyhleri katarına girip sıra ve kidem beklemeden birdenbire Sultan Ahmed cami'inde, vâz'a çıkmasına, tarihen ve usulen de imkân verilemez.

kında, Kaadirîhane haziresinde görülmiyecek derecede küçücük mezar taşının klişe sözlerden ibaret, mensur kitabesinden başka hüviyyet ve şahsiyetini aydınlatacak tek bilgimiz yoktur. İlgili menba'ların çoğunda ismi bile zikredilmemişdir. Kaadirîhanenin meydana gelmesine, kendi mülkünden koca bir erazi bağışlıyan, ayrıca vakıflarla beraber Mescid'e, (bugünkü cami'e) isim bırakan bu hayırlar sahibi insanın, bu işde ve tarih nazarında İsmâil-i Rûmî kadar kiymet ve hususiyeti vardır.

Ne tuhafdır ki, kendi mülkü üzerinde haftanın mukabele günlerinde, - evvelce yapılması mu'tad olan - âyîn sonunda, yahut büyük cem'iyyet günlerine mahsus tertipli, törenli duâlarda bile adının anıldığı duyulmamışdı.

İsmâil-i Rûmî'nin yanında yatan ve annesinin soyundan gelen; kendi sahasında mektep sahibi: büyük san'atkâr, bestegâr, ma'rûf hattt, şair ve neyzen; - Reisül-ulemâ, nakiy bül-eşraf, Kadıasker - Galatasaray çocuğu: Tosyalı Mustafa İzzet Efendi de, nedense böyle aynı nasîpsizliğe, tali'sizliğe uğrayanlardan biridir.

Duâ esnasında tekke'nin kahve nakiybi'ne, Paşmakçısına kadar sıra sıra isimler okunması, usulden sayıldığı halde, bu zatın adı söylenilmezdi.

Şu vesiyle ile, işaret etmek lâzım gelir ki;; mezar taşında, talebesinden Reisül-hattatîn Muhsin zade Abdullah Bey merhum'un pek kıymetli Ketebesini, (imzasını) taşıyan o, emsa'siz kitâbe, son çağlara âid Türk yazı san'atinin, hususiyle istifli Sülüs nev'inin - tertip ve terkip bakımından- parlanda değerinde bulunmaz nefiselerindendir.

(2) Ana veya şu'be; diğer tarikatlerin hiç birinde görülmeyen, ve biribirinin içinden zuhur eden bu iki «Pîrî Sânî» ye, yalnız Kaâdirîlikde rastlıyoruz. Eskilerin daha eskilerdn dinlediği söylentilere ve şifahî an'aneye dayananlar, bunun sebeplerini, - şöyle te'vil ediyorlar:

Daha önceden Eşrefiyye şu'besini kuran: Birinci «Pîrî Sânî» Eşref oğlu'nun, irşad, ve içtihad sahası, sadece kendi memleketi olan İznık, Bursa ve havalisine münhasır imiş.

İsmâil-i Rûmî'nin daha sonraki Pîrî Sânîliği ise, Pirinden aldığı: «Rûm'a git!» oraları irşad et!.» emrinin icaplarından olarak bütün Rûm diyarına (Anadolu) ya şâmil bulunuyormuş.

(1) Yazık ki, bu zat hak-

Namık Kemal ve Basın Hürriyeti

(324. sayfadan devam)

herkesin hakkı olduğu gibi, benim de köpekleri tahkire salâhiyetim vardır. Madem ki köpekler meydan buldukça şunu, bunu ısırıyorlar ve ekseriya kudurup halkı azûrde-i dendan ederek bayağı telef-i nefse kadar sebep oluyorlar; öyle bir mahlûka niçin söz söylenemez?

«Diyojen» tatilinden o kadar içtinap etmez. Çünkü istediğini söyleyememekle bütün bütün sükût etmenin bir farkı yoktur. Fakat muhakemesiz kapanmaktan korkar; o da kendi menfaati için değil, hükümetin şan-ı adaletini muhafazaya meyli içindir. Çünkü gazete kapandıktan sonra, ister muhakeme edilsin, ister edilmesin, gazetecinin menfaatince olan tesiri kat'iyyen değişmez.

Gölge etme başka ihsan istemem.»

Şahsî menfaat ile hürriyetin çarpışmasında berikinin nasıl ve niçin galebe çalacağını pek ciddî ve o nisbette beliğ bir dille anlatan bu karşılık, tekrar edelim, «kedi manzumesi »gibi, Namık Kemalindir, itikadındayız. Vatanperverâne tecellüt ve bunun ateşin ifadesi ancak Kemal gibi büyük bir edibin, fikir, vicdan ve kaleminden doğabilirdi. Yalnız bizim için değil, gelecek nesiller için de siyasî, «milletin hüsn-ü terbiyesine hizmet eden söz» ün edebiyatta ne kadar nezih ve kibar bir şekle bürünebileceğini göstermek itibarile bedii bir derstir. Her zaman mukayeseye medar bir örnek addetmeleri için, üç çeyrek asırdan ziyade eski bir zamana taallûk eden bu hâtırayı gençlerimize ithaf ile inşirah duyarsak hareketimiz pek yerinde olmaz mı?

Yakın Tarih:

Eski Vali Fazlı Güleç Hâtıralarını Anlatıyor

Yeni Tarih Dünyası, tarihî şahsiyetlerin ve tarihe intikal edecek hâtıralarına kıymet ve ehemmiyet vermektedir. Eski vali Fazlı Güleç, bize, cidden enteresan müşahedelerini nakletmektedir.

Yazan : KANDEMİR

Hatıralarını nakleden sayın emekli vali Fazlı Güleç.

Valiler, devlet kadrosundaki makam sasiplerinin hiç birine benzemez.

Aynı derecedeki her hangi bir makam sahibinin, işinin tam mânasıyle ehli olup olmayışı, iyi veya kötü oluşu, nihayet mahdut bir daire içinde tesirini gösterdiği halde, vali, yüzbinlerce vatandaşın yaşadığı belli bir bölgede devletin tek mümessilidir. İdaresi altındaki bölgede vali, tıpkı bir aile babası gibi, idaresindeki halkın ruhuna nufuz becerikliliğini göstermek suretile, haşir-neşir olmasını bilmek, kendisini sevdirmek suretile vazifesini yapmak zorundadır. Bu vazifesini yaparken de, millete de, devlete de hayırlı, faydalı olmak durumundadır. Eğer vazifesini gereği gibi yapamazsa, herşeyden önce, kendi bölgesinde halkın huzur ve rahatı kalmaz.

Yazık ki, valinin böylesi yalnız okuldan yetişmiyor. Her şeyde olduğu gibi, bunda da yaratılıştan kabiliyetli, istidatlı olmak, bilgi ve tecrübe ile olgunlasmak lâzımdır. Valilik mevkiine ulasmış olanlardan böylesi -maalesef- pek azdır.

İşte bu hakikî valilik mertebesine ulaşıp ta, sonradan emeklilik veya her hangi bir sebeple aramızdan ayrılmış olanların çeşitli menkıbeleri dillerde dolaşır, yokluklarından üzüntü duyulur, hâtıraları şükran ve hürmetle anılır.. Mithat Paşa, Rahmi ve Muammer beyler böylelerinin başında gelirler.

Bu isimler oldukça eski zamana aittir. Bununla beraber, yeni nesil valileri arasında da halkın kalbinde yer tutmuş, tarihe mal olacak mertebeye ulaşmış olanlar vardır.

Biz, bu seri yazımızda, işte o eski isim sahipleriyle, hâlen vazife başında bulunanlar arasındaki zaman zarfında çalışmış ve -çok şükür- hâlen hayatta olan eski valilerimizden üstün başarı göstermiş, halkın kalbinde yer tutmuş, ununu başarı ile eleyip, eleğini şerefle asmış durumdaki emekli valilerimizin hâtıralarını toplayacağız.

Aynı mesleğin yolcuları olanlar gibi, herkesçe de zevkle, ilgi ile okunacağından emin bulunduğumuz bu hâtıralar serisine, bugün adı gibi daima hoş sohbet, şen, güler yüzlü sayın Fazlı Güleç'in anlattıklarile başlıyoruz:

«1913 te Mülkiyeden (Siyasal Bilgiler) çıktıktan sonra, maiyet memuru olarak İzmirde bulunuyordum. O sırada, memurların muhakemesi idare meclislerinde görülürdü. Bir gün bir «Tekel» memurunu muhakeme ediyorlardı. Bilirsiniz ki, o devirde Tekel idaresi şimdiki gibi devletin malı değildi. «Reji» adile yabancıların elinde idi.

Vilâyet idare kurulundaki gayr-i Türk unsurlar, bu reji idaresiyle birleşerek, bu Türk memurunu mahkûm etmek, bu suretle Rejiden atmak ve yerine bir yabancıyı kayırmak istiyorlardı. Esasen, bu işlerde sistemli ve entrikalı çalışmaları alıp yürümüştü. Hakkındaki ithamın dış görünüşüne göre suçlu kanaatini veren zavallı Türk memurunun hakikat te günahsız, mâsum olduğuna ben, pek genç ve tecrübesiz oluşuma rağmen kanaat getirmiştim. Fakat, idare kurulu üyelerinin hepsinin, dış görünüşe bağlı hareket ettikleri anlaşılıyordu. Söz sırası sanık memura gelince, şöyle bir müdafaada bulundu:

«— Vali bey; benim kat'iyyen suçlu olmadığıma idare de kanidir. Tek suçum varsa, o da milliyetimdir. Eğer siz de bu entrikaya göz yumarsanız, yalnız bana yazık olmakla kalmaz, sirayet eder. Günün birinde, emin olun, sizin yerinize de bir yabancı oturur.»

Bu sözlere muhatap olan vali, merhum Rahmi beydi. Gözleri yaşardı. Müzakere

sırasında, pek açık bir şekilde arkadaşlarına:

«— Memur haklıdır. Tamamen haklıdır. Yerimi günün birinde bir yabancıya terk edemem. Bu memuru behemehal beraet ettireceğiz» dedi.

Üyelerden bazıları itiraz eder yollu konuşarak:

«— Ama, devlet şûrası kararımızı bozar...» gibi sözler söyledilerse de, Rahmi bey:

«— Sonunda muhakemeyi yine biz yapacak değil miyiz? Israr ederim, haksız bir karara asla razı olamam.» diye cevap verdi. Ve, sonunda dediğini de yaptı. Beraet kararını tebliğ ederken sanık Türk memurunun:

«— Yaşasın adalet!... Korkma artık vali bey; bu vatan kıyamete kadar bizimdir. Bize kalacaktır!» diyd hayranlığı karşısında, biraz önce mahkûm etmek isteyenler, yüzleri kızararak, başlarını yere eğdiler. Türkün kendi vatanında, yabancıların sinsi tertiplerine darbe indirişi karşısında, memur lehinde düşünmüş olanlar millî gurur duydular.

— Ya, o devirde orada vali Rahmi bey, yahut onun âyarında birisi olmasaydı?...

— Hiç şüphe etmeyin ki, netice de yukarıdaki şekilde olmaz, Türk memuru, suçsuzluğu biline biline mahkûm edilirdi. Rahmi beyin valiliği hayatında böyle misaller pek çoktur. O İzmirde yine vali iken, bir aralık ben Kınık'ta bucak müdürü idim. Birinci Cihan Harbi sırasında idi. Bir meseleden, bir suale muhatap oldum. Şöyle cevap verdim:

«— Ben, âmirden korkmam; gerekirse kanundan da korkmam. Fakat, millî vicdan ve Türk tarihinden korkarım.»

Bu cevabım, vali Rahmi beyin o kadar hoşuna gitmiş ki, beni derhal İzmire çağırttı. Gittim. Pek iyi karşılayarak kabul etti ve takdirlerini bildirdi. Gidiş - dönüş yol masraflarımı da kendisi verdi.»

Sayın Fazlı Güleç, hâtırasına derin saygı ile bağlı bulunduğu ve yanında tecrübe görerek yetiştirdiği merhum Rahmi beyin hâtırasına bir müddet daldıktan sonra devam etti:

«— Ben, merhum Rahmi beyi tanıdığım müddetçe, onda vatan aşkı ile yanan bir yürek ve eşsiz bir hamiyet sezdim. Hiç bir zaman şekle bağlanmaz; her şeyin üstünde tuttuğu vatanın yüksek menfaatlerini ne pahasına olursa olsun, fedaya asla razı olmazdı. Büyük harp içinde sivil bir memur olduğu halde, İzmir bombardımanında gösterdiği metin ve sarsılmaz azm ve irade bugün, hâlâ İzmirliler tarafından saygı ile anılmaktadır.»

— Başka hâtıralarmız?

«— İsterseniz, gazetecilerle temasıma ait olan bir hâtıramı anlatayım: Yirmi iki yıl önce, İstanbulda vali muavini bulunurken, bir basın kanunu çıkmıştı. Bunun bir maddesinde, «18 yaşından aşağı kimseler gazete satamaz» diye bir kayıt vardı. Düşünün bir kere... Bilhassa İstanbulda, 18 yaşından küçük olanların gazete satamayışları, ne yapar? Fakat kanun kanundu. Kabul edilmiş, yayınlanmış ve yürürlüğe girmişti. Bütün gazete patronları gibi, küçük müvezzileri ve onlara gazete sattıran bâyileri bir telâş ve endişedir aldı. Ne yapacak, nasıl bir çare bulacaktık? Düşünüp dururken gazeteciler bana geldiler:

«— Aman, Fazlı bey, ne olacak bu iş? Ne dersiniz? diyerek, dert yanmağa başladılar.

Şüphe yok ki, bir vali muavini, hattâ vali olarak, kanunun bu açık hükmüne karşı benim yapabileceğim hiç bir şey yoktu. Onlar benden bir çare beklerlerken, kendi kendime düşünüp dedim ki, «Kanunlar bir birine bağlıdır. Medenî Kanunumuz da açıktır. Orada, kanunî yeterliği olmayan on sekiz yaşından küçük kimselerin büyüklerin nezareti altında her işi görebilecekleri, yazılmıştır. Sizi endişeye düşüren bu kanunun şu maddesindeki 18 yaşından yukarı olmak kaydı da, müvezzilere değil, bâyilere aittir. Medenî Kanunun açık olan maddesine göre, 18 yaşından küçük olanlar, bu bâyilerin, yani büyüklerin nezareti altında çalışırlar; bunda endişe edecek bir şey yoktur. Ve, valilik buna müsaade edecektir.»

Görmeli idiniz sevinçlerini!... Bu suretle hem gazeteciler, hem de bâyiler ve bilhassa geçimlerini ancak bu yolda sağlayabilen yüzlerce çocuk, geniş bir nefes aldılar; işlerine devam ettiler.

Bir iki gün sonra İstanbula gelen İçişleri Bakanı Şükrü Kaya meseleyi duymuş; «bizi müşkülâttan kurtardın...» diye bana teşekkür etti.»

— Ya Bakan aksi düşünseydi de, kanunu kendi düşüncenize göre nasıl tefsir edersiniz, diyerek kızsaydı, ne yapardınız?

Fazlı Güleç gülümsedi ve:

«— Ben, dedi; bütün memurluk hayatımda bu gibi hâdiseler karşısında, «acaba yukarıdakiler ne der» diye düşünüp, mesuliyetten korkarak, şaşırıp kalmamışımdır. Hattâ, diğer benzeri ve daha mühim hâdiseler karşısında bile, benim için suale mâruz kalmak korkusu yoktu. İşi, memleket yararına uygun şekilde neticelendirmek esastır. Bu uğurda vicdanımın emrettiğini yaparken, gerekirse, mahkûmiyeti bile sîneye çekerdim.»

(Sonu gelecek sayımızda)

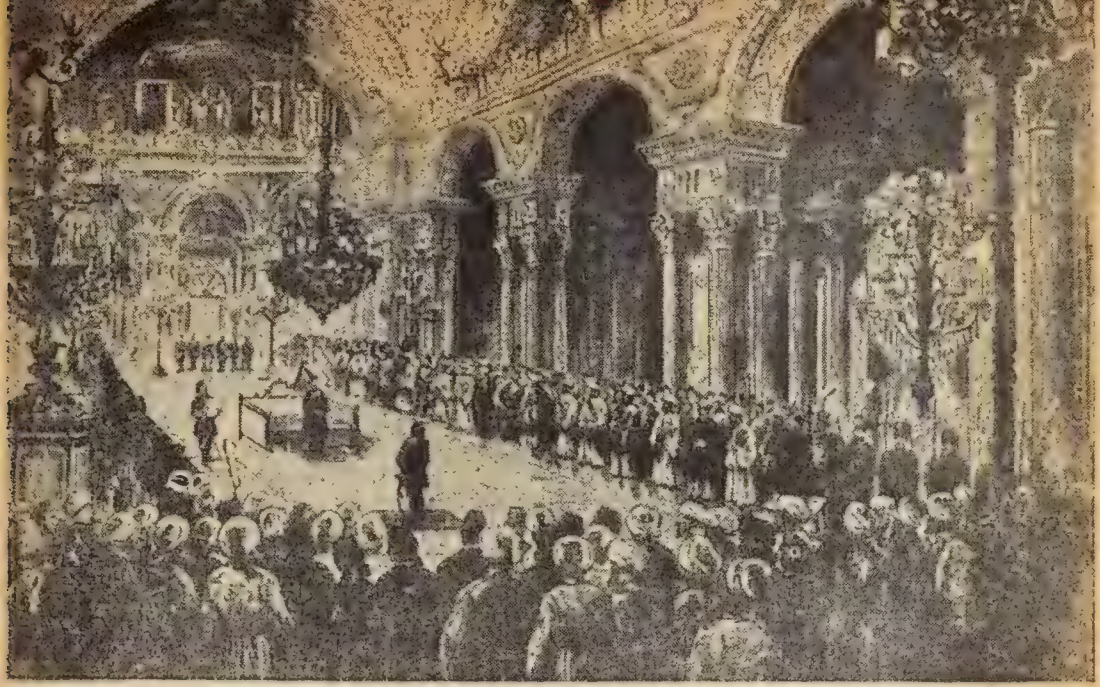

Resim 1 — Mebusan meclisinin küşat merasimi 19 mart 1877 de Doimabahçe sarayının merasim salonunda yapıldı. Mühim bir tarihî vesika olan bu resim, o oplantıyı tesbit etmektedir. Nutuk Sait Paşa tarafından okunurken Abdülhamid de tahtının önünde idi.

Eskilerden seçmeler:

İlk Meclis Toplantısı

Merhum Selim Nüzhet Gerçek'in eski «Yedigün» koleksiyonlarından iktibas ettiğimiz bu yazısı, ilk meclis toplantısını bütün hususiyetleri ile canlandırmaktadır.

MECLİSİ mebusanı 1877 (1293 H.) de hem açan, hem kapıyan İkinci Abdülhamit zabıtlarının tutulması için Fransadan bir mütehassıs stenoğraf getirtmiş ise de, kavi bir ihtimale göre, bunlar Çırağan Sarayı yangınında yanmıştır. Bu sebeple ilk Meclis müzakerelerini bugün ancak Hakkı Tarık Us'un yorulmaz bir gayretle vücude getirdiği «Meclisi mebusan» adlı eserinden takip edebiliriz.

Bu ilk meclisi mebusana ait resimler ise bizde yalnız «Musavver Medeniyet» gazetesinde neşrolunmuştur. Fakat bilâhare mecmua toplanmış ve resimler ortadan kaldırılmış olduğundan onları görenlerimiz azdır.

Bunlar sırasile: Kanunuesasî ilânı gecesi talebei ulûmun nümayişi, birinci defa içtima eden millet meclisinin resmi, âyan ve millet meclislerinin resmi küşadı, heyeti mebusanın sarayın saltanat kapısından girişi olmak üzere dörttür.

Hakkı Tarık Us'un değerli eserindeki resim de bir İngiliz mecmuasından alınmıştır.

Halbuki İllustration mecmuasında da müteaddit resimler vardır. Bunlar hem daha itina ile yapılmış, hem daha itina ile basılmıştır. Her biri tarihî birer vesika olan bu resimleri toplıyabildiğimiz bazı malûmatla birlikte neşri faydalı buluyoruz.

1877 (1293 H.) de kanunuesasînin ilânı Kasımpaşada Divanhanede Tersane konferansının ilk toplantısını yaptığı saate tesadüf etmişti. Toplar atılmıya başlayınca delegemiz Saffet Paşa ayağa kalkarak bunun kanunuesasînin ilânını halka tebşir için atıldığını söyledi. Filhakika o saatte, o zaman Paşakapısı ismi de verilen, Babiâlinin şimdiki camisi önüne düşen meydanında muazzam bir merasim yapılmakta idi. (Resim: 3) Binanın önündeki balkonda nazırlar, ulema, patrikler ve ileri gelen memurlar yer almıştı. Mithat Paşa ve Şehislâm, büyük üniformalarını lâbis olarak, ortada mevki almışlardı. Çiseliyen yağmura rağmen meymen kesif bir insan kalabalığı ile dolu idi. Saat bire doğru bir boru sesi hattı hümayûnun geldiğini tebşir etti. Murassa kırmızı bir torba içinde bulunan hattı ma-

beyin başkâtibi Sait bey sağ elile göğsüne doğru kaldırmıştı. Sirkecide kayıktan çıkarak bindiği at ağır ağır Babıâliye yaklaşıyordu. Oraya gelince Sait bey kendisine doğru ilerliyen sadrazam Mithat Paşaya hattı hümayûnu verdi. O da murassa torbayı öperek başına koydu. Hep birlikte balkona doğru yürüdüler. Mithat Paşa hattı hümayûnu «Âmedii Divanı hümayûn» Mahmut beye verdi. Mahmut bey biraz daha ortaya ilerliyerek vaziyet aldı ve hattı hümayûnu okumıya başladı, okudu, bitirdi. Duacı efendi de duasını yaptıktan sonra Mithat Paşa ortaya gel di. Meydanda toplanmış olan halka güzel bir nutuk söyledi. Bu sırada da 101 pâre top atılmıya başladı.

O gece İstanbul minarelere varıncıya kadar donatıldı. Ortalığı bir sevinç dalgası kaplamıştı. Gazinolarda, kah velerde halk neşe ile coşmuştu. Talebei ulûm meşalelerle nümayiş yaptığı gibi, önlerinde bir bando mızıka, müslüman, rum ve ermeni büyük bir halk kütlesi Dolmabahçe sarayı önüne geldiler ve oradan da Tavşantaşından Mithat paşa konağına giderek «Yaşa!.. yaşa!..» diye bağırdılar.

1 kânunusani 1877 de bütün memleket dahilinde intihabat başladı. (Resim: 2) İstanbulda intihabat 20 daireye ayrılmıştı. 40 müntehibisani intihap edilecek, onlar da reyi hafi ile İstanbuldan çıkacak olan 5 mebusu seçeceklerdi.

Meclisi mebusanın küşat merasimi 19 mart 1877 de Dolmabahçe saryının merasim salonunda yapıldı. (Resmi: 1) Salonun kapısı karşısına, dibe doğru, kıymetli taşlarla müzeyyen olan altın taht kurulmuştu. Tahtın sağ tarafında vekiller, büyük memurlar ve bunların arkasında da ruhanî reisler vardı.

Tahtın sol tarafında Şeyhislâm ile sudurdan olan zevat vardı. Bir kenarda büyük

Resim: 1 19 mayıs 1877 de Meclisi mebusanın küşadı.

Resim : 3 Babıâlide yapılan merasim.

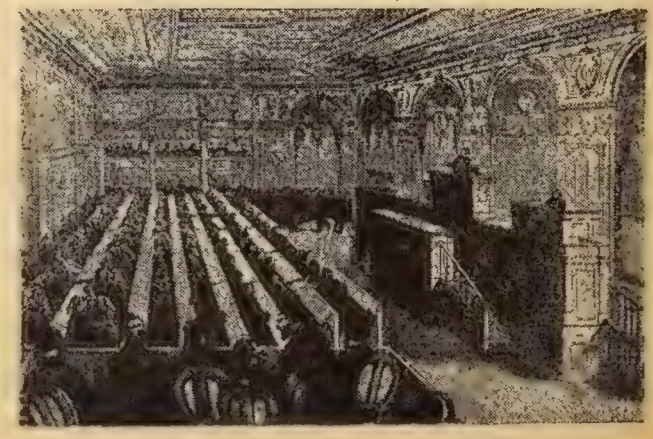

Resim : 5 Meclisi mebusanın içtimaını gösteren resim.

Resim: 4 İlk meclisi mebusanda iftitah nutku okunuyor.

üniformaları ile sefirler ve maslahatgüzarlar bulunuyordu. Âyan sağ yanda, mebuslar da sol yanda yer almışlardı. Meclis reisi olan Ahmet Vefik paşa da tahtın önünde duruyordu.

Herkes yerini aldıktan sonra tahtın üzerindeki örtü kaldırıldı. Teşrifat nazırı Kâmil beyin açtığı bir kapıdan salona giren İkinci Abdülhamit tahtın önüne geldi. Onunla beraber gelen veliaht Resat efendi ile şehzade Kemalettin efendi tahtın kenarında durdular.

Abdülhamit sağ elile tuttuğu nutku sadrazama, sadrazam da mebeyin başkâtibi olan Sait paşaya verdi. Sait paşa nutku öpüp başına koyduktan sonra okumıya başladı. Nutuk yarım saat kadar sürdü. Nutuk okunduğu müddetçe ayakta duran Abdülhamit, hiç bir şey söylemeden herkesi selâmladıktan sonra tahta oturdu. Merasim bitmişti.

Meclisi mebusanın ilk içtimaı ertesi günü Fosati isminde bir İtalyanın, Darülfünun olmak üzere, yapmış olduğu yanan eski Adliye binasında yapıldı. Bina maliye nezareti tarafından işgal edildiği zaman müzayede salonu olarak kullanılan mahal içtima salonu haline getirilmişti.

Binanın o zamanki cephesini ve içtimaa gelen mebus ve ekâbir arabalarını toplanan meraklılar arasında sıralanmış olarak gösteren resim (Resim: 4) çok güzeldir.

Meclisi mebusan içtimaını gösteren muhtelif resimler vardır. Esas hatları bir olmakla beraber, bunlarda ufak tefek farklar göze çarpar. Neşrettiğimiz İllustration'dan aldığımızdır. (Resim: 5) «Musavver Medeniyet» gazetesinde çıkan resim cepheden alınmıştır ve biraz iptidaidir. Bir resim de Avrupada çıkan «Osmanlı» gazetesinde neşredilmiştir.

Selim Nüzhet GERÇEK

Türk devletine hediye Gedilen ilk filler

Milâdî 1515 (Hicrî 921) de, Yavuz Sultan Selim, Mısır Memlûk hükümdarı Kansu Gavri'ye, Akşehirden bir elçilik heyeti yollamıştı. Kansu Gavri de, buna karşılık olmak üzere elçi yolladı. Mısırlı elçi Yavuz'a çok kıymetli hediyeler de getirdi. Bunlar arasında, Hindistandan alınmış fil de vardı.

İran Şahı Birinci Abbas da, 1028 de ikinci Osman'a dört fil ile bir gergedan hediye etmişti. 1067'de yine İran Şahlarından İkinci Abbas da dördüncü Sultan Mehmede büyük bir fil yollamıştı.

Bunlardan sonra Türk hükümdarlarına fil hediye edildiğine dair tarihlerde bir kayda rastlayamadık.

Bilindiği gibi, birkaç yıl önce dost Hindistan hükümeti Cumhuriyet Türkiyesine Mohini adında bir fil hediye etmiştir. Onu takiben de, kardeş Pâkistan Azadi isimli bir fil göndermişti. Her iki fil de, Ankarada hayvanat bahçesindedirler.

Osmanlı Tarihinden meraklı notlar

Şefik ATEŞLİKAN

37 — 2. Bayezit kardeşi Cem Sultanı yabancı bir ülkede zehirli ustura ile zehirleyip öldürten ilk padişahtır.

38 — I. Selim babasını zehirleyen ilk padişahtır.

39 — I. Osman, amcası Dündar beyi öldüren ilk padişahtır.

40 — Oğullarını ve kardeşlerini öldüren ilk padişah I. Murattır.

41 — I. Murat, oğlu Savcı Çelebinin gözlerini çıkaran ilk padişahtır.

42 — İlk idam edilen şeyhülislâm Ahi zade Hüseyin efendidir (4. Murat tarafından).

43 — İlk idam edilen sadrazam Çandarlı Halil paşadır. (Fatih Sultan Mehmet tarafından).

44 — İlk idam edilen kadı, Simavna kadısı Şeyh Bedreddindir. (I. Mehmet tarafından).

45 — İlk idam edilen derya kaptanı İsken Ağa (paşa) dır. (I. Selim tarafından).

46 — İlk idam edilen kadıasker Taci Zade Cafer Çelebidir. (I. Selim tarafından).

47 — Kayın pederi, Alâeddin Bozkurdu öldüren ilk padişah I. Selimdir.

48 — İlk Derya kaptanı, (amiral) Karamürsel beydir. (I. Osman devri).

49 — İlk şair padişah 2. Murattır. (Mahlası Muradi) dir.

50 — Harbde ölen ilk sadrâzam Amasyalı Bayezit paşadır. (2. Murat devri).

51 — İlk müverrih Dursun Fakihidir (2. Mehmet devri).

52 — İlk hadım vezir Hadım Ali paşadır (Bayezit 2. devri).

53 — İlk devşirme sadrâzam Mahmut paşadır. (2. Mehmet devri).

54 — İlk İstanbul kadısı Hızır beydir. (2. Mehmet devri).

55 — İlk defa kılıç kuşanma merasimi 2. Murada yapılmış ve bu merasimi yapan damadı Şeyh Şemsettin Emir Buharidir (Bursada).

56 — İstanbulda kılıç kuşanan ilk padişah 2. Mehmet ve bu merasimi yapan da İstanbul fethinin manevî kahramanı büyük Veli Akşemseddin Hazret.

57 — İdam edilen ilk damadı padişahi Sadrâzam Arnavut Karaahmet paşadır (I. Süleyman tarafından).

58 — İlk şeyhülislâm Molla Şemsettin Fenari Hazret (2. Murat devri).

59 — İlk azledilen Şeyhülislâm Çivi Zade Şeyh Muhittin Mehmet efendi. (I. Süleyman devri).

60 — 4. Mehmet yedi yaşında padişah olmuştur.

61 — 2. Osman, on yedi yaşında katledilen en genç padişahtır.

62 — I. Mahmut kanburdu.

63 — 2. Murat bir gözünü harblerin birinde kaybetmişti.

64 — I. Murad Kosova ve Bursada iki mezarı olan padişahtır.

65 — Mezarından çıkarılıp yeniden başı kesilen şehzade Murattır. (I. Bayezidin torunu ve şehzade Ahmedin çocuğu). I. Selim tarafından.

66 — İlk şair şehzade I. Bayezidin oğlu şehzade Mehmet Korkuttur (mahlası Ebülhayr Mehmed'dir).

67 — Fetihden sonra ilk kilisenin camiye tahvili Ayasofya kilisesidir, ilk camide Fatih adına yapılan camidir.

68 — 36 padişahın 6 sı Bursada, 28 i İstanbulda, 1 i de Fransada, 1 tanesi Şamda, medfundur.

69 — İlk açlık grevi yapan vezir Hüsrev paşadır (Sarıgüzelde türbei mahsusada defn). (I. Süleyman devri).

70 — İki metreye varan boyu ile göze çarpan Sadrâzam Sokullu Mehmet paşadır (2. Selim, 3. Murat, I. Süleyman devirleri).

71 — Çok şişman olan sadrâzam Damat Semiz Ali paşadır (Onu taşıyabilecek İstanbulda bir tek at vardı). I. Süleyman devri.

72 — İstanbulda ilk türbe Fatih için, son türbe de 2. Mahmut için yapılmıştır.

73 — Ölmeden türbesini yaptıran hiç bir padişah yoktur.

74 — 83 adet sandukası bulunan Yenicami Valide türbesidir. Bu türbede 2 valide sultan, 6 padişah, 27 şehzade, 27 Sultan hanım, 17 baskadın ve ikballer, 4 torun mevcuttur.

75 — Türbesinin kubbesi acık olan Fatihin babası 2. Muradındır (Bursa).

76 — 19 kardeşini bir gecede katlettiren 3. Mehmettir.

77 — Saravda kadın hâkimiyeti ve saltanatını ilk olarak tesis eden 1 Süleymanın zevcesi Hürrem Sultan, 3. Muradın zevcesi, Nurbanu Sultan, 3. Mehmet zevcesi, Safive Sultan, I. Ahmet zevcesi Mahpiker Kösem Sultan, I. İbrahimin zevcesi, Haticev Turhan sultanlardır.

78 — Padişah analarına I. Selim zamanına kadar hatun diye söylenirken Kanuni'den sonra valide sultan diye anılmağa başlanmıştır.

79 — Ümmülmüminin sıfatı ilk defa 3. Muradın zevcesi Nurbanû sultan söylenmiştir. (müminlerin annesi).

80 — Kadınlara çok düşkün olan ve bundan mütevellit 130 kadar çocuğu olan padişah 3. Murattır.

tom devrinde falcılık:

954 yılında neler olacak?

Kehanet, bütün tarih boyunca insanları meşgul etmiştir. İşte, 20. asır medeniyetinde de insanlar bir taraftan atom, diğer taraftan falcılıkla meşgul olmaktadırlar. Bu yazı, meşhur bir falcının 1954 yılı için ileri sürdüğü kehanetleri hulâsa etmektedir.

Londrada 133 seneden beri muntazaman neşredilen (Raphaels Almanac) isimli kehanet gösteren bir Yıllık (Salname) vardır. Her sene başında initşar ederek, o yıl içinde vuku bulacak mühim hâdiseleri, - evvelinden - haber verişle meşhur olan bu Almanğın, hemen hemen hiç yanılmadığı, bilâkis çoğunlukla tahminlerinde isabet ettiği milyonlarca kişinin tecrübeleriyle sabit olmuştur.

Nitekim geçen sene bu günlerde tabedilip piyasaya çıkarılan (1953 senesinde olup bitecekleri haber veren) 1952 sayısında: İngiltere ve Hollandada vuku bulan seylâpları ve grevleri, İranla bir anlaşmaya varılamıyacağını, Stalin'in öleceğini, Korede mütare olacağını, Japonyada bir komünist ayaklanması vuku bulacağını, batı Almanya seçiminde Adenauer'in kazanacağını, İranda Şahı müşkül vaziyetlere sokacak hâdiselerin, Yugoslavya ile İtalya arasının açılacağını ve daha bunlara benzer bir çok şeyleri haber vermişti.

Şimdi bu yıllığm, önümüzdeki 1954 senesinde dün yada olup bitecek şeyleri haber veren, yeni sayısında neler bulunduğunu merak etmez misiniz?

Sizin namınıza sayfalarını dikkatle çevirirken, gördüklerimizi kısaca sıralıyalım:

İptidaî insanlar, işte böyle tabiatten ilham alarak yaşıyorlardı.

1954 senesi başından itibaren, dünyada olabilmesi melhuz mühim hâdiseler, şunlardır:

Ocak ayında Batı Alman yanın durumu hayli nazikleşecek, Hindistan da buhranlı günler geçirecektir. Pâkistanda karğaşalıklar olacak, Amerika hükûmeti erkânından birinin büyük bir rezalete ismi karışacaktır. Rio karışacaktır.

Şubat; Uzak şarkta tesirini göstererek bilhassa milli Çin kuvvetleri Başkanı Çan-Kay-Şek ile Japonya İmparatorunu müskül duruma sokacaktır. Mısır ve Kenyada mühim inkişaflar olacak, Rio'daki karışıklıklar devam edecek, Pâkistanın durumu gerginliğini muhafaza edecektir.

Martta; Kremlin'de yeni bir buhran baş gösterecek, Batı Almanya ile Holanda da ekonomik buhran hüküm sürecek, Mısırda suiistimaller meydana çıkacak, Birleşik Amerikada mühim

skandallar olacaktır.

Nisanda: Avrupa ilk defa olarak esaslı bir birlik göstererek kuvvetlenecektir. Bu suretle epey zaman danberi tahakkukuna çalışılan (Avrupa Birliği) artık bir realite olacaktır. Nisanın en mühim ve dünya öl çüsünde büyük hâdisesi budur.

Mayısta: İtalya ve Şilide ayaklanmalar, karğaşalıklar görülecektir. Mühim bir boşanma hâdisesi olacaktır.

Haziranda: Sükûnet vardır. Fakat bu esnada, dünya sulhu meselesi tahakkuka doğru gidecektir. Sulh bakımından haziran iyi, çok verimli görünüyor.

Temmuzda: Almanya hükûmeti düşecektir. Hindistanda su baskınları olacaktır. Avrupada - yeri pek belli değil - rühban arasında büyük bir skandal meydana çıkacaktır.

Ağustosta: Bu ayın ilk yirmi günü pek sâkin ve güzel geçecektir. Ondan sonra Batı Almanya başkanı Adenauer istifa edecek, ve çok mühim bir ilâç keşfedilecektir.

Eylülde: Hint hükûmeti düşecek, Birleşik Amerikada skandaller olacak, İran petrolu meselesi kat'î şekil de halledilecektir.

Ekimde: Formuse adası ilk plânda görünüyor. Bu, ada hakkında hayıra alâmet değildir. Sovyet Rusya ile Finlandiyanın arası açılacaktır. Arjantin diktotörü Peron mühim güçlüklerle mücadeleye mecbur olacaktır. Birleşik Amerika Cumhurreisi Eisenhower büyük bir siyasî zafer kazanacaktır.

Bir çok yerlerde fırtınalar, kasırgalar tahribat yapacaktır.

Kasımda: Muhtelif memleketlerde bir çok hareketler görünüyor. Bu arada Kremlin yeni temizlik hareketlerine baş vurmak zorunda kalarak, memlekette ki hoşnutsuzluğu arttırmış olacaktır. Camayko'da isyan çıkacaktır. Belçika hükûmeti, düşecektir. Bu ayda umumiyetle siyasî hava, pek emniyet verici olmıyacaktır. Fakat harp ihtimali de yoktur.

Almanağa göre 1954 yılının son ayında dünyaca meşhur bir kadın ölecektir. Bazı memleketlerde işçi kıpırdayışları artacaktır. Avrupanın batısında cinsî sapıkların azgınlıkları ve cinayetleri duyulacaktır. Krem lindeki buhran geçecek böylece Malenkov da durumunu kurtarmış olacaktır.

Mevlânâ Celâleddin-i Rumî

(Baştarafı: 322 nci sayfada)

Mademki tıpkı güneşe benziyorum
Doğmalıyım ortasında harabelerin.

★

Gerçi ben bugün bir kuru elmayım,
Ama değerim ağaçtan fazla.
Gerçi sarhoşum, yıkılmışım ama,
Doğru lâf etmedeyim,
Erkekçe konuşmaaayım.
Benim gönlümün kokusu
Civardaki topraktan gelir.
Gönlümün civarındaki topraktan utanırım da ben
Nedense bir tek söz söyleyemem.
Suya dair.

★

Güzel yüzünden kaldır nikabını;
Perde altından konuşmamı revâ görme benim,
Taş gibi kaskatıysa senin kalbin,
Bak benim kalbim yanmış, ateş haline gelmiş
Lûtfeder inayet eder şişeyi alırsan eline
Bir de bakacaksın ki kadehle şarap bende dile gelmiş.

★

Ve bu insan eğer ölmüşse, ölmüş sayılabilirse, o da öldü: 672 Hicrî yılının Cemazilahır'ının beşinci günü (17 Aralık 1273).

Yazan: Resuhi BAYKARA

Sedat Simavi'nin Bilinmiyen Tarafları

(Baş tarafı 327. sayfada)

— Ne parası bu, Sedat bey, dedim.

Gülüyordu:

— Vecize parası, dedi. Ben, seninle vecize yazacaksın diye pazarlık etmemiştim ki...

Çeyrek asrı geçen Ankara caddesi hayatımda, bunları canı gönülden değil, jest olsun diye yapanlara rastlamamıştım, bilâkis, hak edileni vermiyenler vardı.

★

Memlekete faydalı kitapçıklar neşrediyordu. Bir gün:

— Sedat bey dedim, bunları Maarif Vekâletine de satsanız..

Bana nasihat etti:

— Bir gün sen de neşriyat yaparsın inşallah. Böyle şeylere bağlanma. Yardımlar, neşriyatın aleyhindedir. İnsan, okuyucunun kapışacağı eser verebilmelidir.

O, bütün muvaffakiyetlerini kendi şahsî emeği ile kazanmıştı.

Sedat Simavi, eserleri ve çalışmaları ile Ankara caddesine sembol olacak bir isim bıraktı. Nur içinde yatsın.

Niyazi Ahmet BANOĞLU

Silâh Taşıma Yasağı

Son zamanlarda kuvvetle tatbika başlanan silâh taşıma yasağının, tarihte de bir çok enteresan misalleri vardır. Bu yazıda bunları okuyacaksınız.

Yazan : Reşad Ekrem KOÇU

Zamanımızda da yürürlükte olan yasaklardandır; zabıta memurları, sık sık, bilhassa varoşu kabadayı makulelerinin ve ayak takımının kesafet üzere bulunduğu Kumkapı, Tahtakale, Balıkpazarı, Sirkeci, Galata, Fındıklı, Beyoğlu ve Üsküdar gibi semtlerde kahvehanelere ve meyhanelere girip silâh araştırırlar ve ekseriya da taşıması yasak kama, bıçak, sustalı ve tabancalar bulup silâhları müsadere ve taşıyanları adliyeye teslim ederler.

Türklerde silâh taşımak yiğitliğin şânından sayıldığı için asırlar boyunca, uygunsuz takımı tarafından taşınmış dahi olsa, bir silâh yasağı düşünülmemişti. İlk mühim silâh yasağı, on dokuzuncu asır başında, İkinci Mahmud zamanında bu Padişahın has mutemedi Hâlet Efendinin ikbal devrinde konmuştur; şöyle ki:

Hâlet Eefndinin kötü siyaseti, devletin başına Mora ihtilâlini dolamıştı. Hicrî 1236 (Milâdî 1820) yılında, İstanbul Rumlarının ayaklanarak Müslümanları katliâm edeceği rivayeti çıkt, hükûmet büyük bir tedbirsizliğe düşerek, silâh taşıyagelenler den resmile bütün İstanbul Müslümanlarının silâhlanmasını emretti. Bu emir, büyük şehir halkını bir taraftan fevkalâde heyecana düşürdü, bir taraftan da tüysüz oğlancıklara varınca silâhlanan İstanbul halkının ipsiz sapsız uygunsuz takımı türlü rezalet ve kepazeliğe fırsat buldu. O devri yaşamış olanlardan Şânî Zade Ataullah Efendi, meşhur tarihinde manzarayı «Ahvali Asitâne» başlığı altında şöyle tasvir ediyor:

«Öteden beri garip halleriyle tanınmış İstanbullular, bu sefer de, silâhını bir nevi süs ve ziynet ve çocuk oyuncağı haline getirdiler. Gece ve gündüz, mahalle aralarında, sokaklarda, evlerin pencerelerinden, kayıklarda, iskelelerde, cami avlularında, hasılı her yerde ve boş yere, kestane fişeği gibi tüfek ve tabanca atmağa başladılar; İstanbul silâh seslerile inleyip durdu ve silâh sesinden, bir kaza kurşununa kurban olurum korkusundan kendileri de serseme dönüp perişan oldular. Kaza kurşunu ile kimi anasını babasını, kimi arkadaşını, zevce veya hemşiresini öldürdü; bu vesile ile huzla güruhu ise kasdî menfaatle kan döktüler. Bazı eşkiya sarraf evlerinin kapılarını kırıp girdiler; böyle tecavüzlere uğrayanlar malını canına feda edip şikâyette bulunamazlardı; Unkapanı tüccarından Hacı Halil Ağanın bir çuval içinde ve hammal sırtında sarrafına gönderdiği yedi bin beş yüz kuruşu Aksaaltında silâhlı hammallar tarafından çevrilip yağma edildi. Bir kısmı da dükkânlara girip: «Sefere gideriz» diye pabuç, çizme, elbise ve eşya gazbedip: «Padişâhın hakkını helâl eyle!..» diye ellerini kollarını sallayarak çıkıp giderlerdi; dükkân sahiplerinden ağzını açanlar hemen katlolunurdu. İş bu hale dökülünce, ilk emrini tamamen aksi, bir silâh taşıma yasağı çıkamıyacağından, sokaklarda, evlerde silâh atılması yasak edildi. Uygunsuz takımının, soyguncu makulesinin takibi için de Yeniçeri Ağasına emir verildi.

Silâh heveslilerinin uçarı takımının bu devirdeki kıyafetleri de pek tuhaftı, bu kopuk ve külhanî kıyafetlerinin en makbulü de Cezayir kesimi gemici esvabı idi:

Ayakta ökçeli basık kırmızı sahtiyandan yemeni... Ayaklar ve baldırlar çıplak.. Beyaz kısa diz çağşırı; belde kırmızı şal kuşak, sırtta beyaz dimi mintan... Göğüs bağır açık... Eğer varsa göğüs perçimleri görünecek... Başta Cezayir işi kırmızı keçe külâh, üstünde oyalı grep... Silâh olarak mümkünse çifter çifter yatağan, hançer, tabanca... Sağ omuzdan aşırtma atılmış kılıç... Gümüş ve altın saplı kamçı... Kız sağından yahut hayvan perçeminden örülmüş altın ve gümüş halkalı köstek...

Bazı gençler de, bilâkis, gayet geniş ağlı çağşır giyerler, sünnet çocukları gibi, çağşırlarının ağını tutarak yürürler; akıl ve iz'an sahipleri ise, bu hallere sadece acı acı gülerler idi.»

Yeni Tarih Dünyası 1954 Yıllığı

Bir çok bilmediklerimizi bize öğretecek eser.

★

Bir çok görmediğimiz resimleri, göreceğimiz eser.

84 büyük sayfa

100 Kuruş.

Tarihî İstanbul: Bebek'ten bir görünüş